

APSAKYMAI IR VAIZDELIAI

DĖL KO TAVĖS ČIA NĖRA?

*Nessun maggior dolore, che ricordarsi
del tempo felice netta miseria.**

Dantė

Puikios dienos prasidėjo! Burtininkas-pavasaris nesigaili burtų ir kaip iš maišo pila vis naujas ir naujas grožybes ant žemės, ką tik prabudusios iš ilgo žieminio miego. Ten gandrai, linksmi tarkšdamas, neša į lizdą virbelius ir kiminus¹ ir kartu su savo drauge ketina taisyti sau lizdą vasarai; čia ant alyvų kerų, augančių po langu, susirinko sau būrys žvirblių ir čirška, tartum norėdami peršaukti gandrą. Toliau bitelės, apsunkintos geltonų ir raudonų gumulėlių, zirzdamos skubinais parlekia į aulius, o sudėjusios ten savo naštą, lekia ieškoti naujos. Dar toliau teka upė – tyliai, iš lengvo, majestotiškai... Iš vienos jos pusės staigus, aukštas krantas, iš antros – žalia girelė, apibarstyta violetinėmis boplėmis², auksiniais ir mėlynais, kaip neužmirštuolės, builiais³.

O viršuj viso to nuo pat aušros lig vėlaus vakaro dreba vieversėlio dainelė: čia liūdna, čia linksma, o visados kaip mąstis⁴ miela...

* * *

Dėl ko, dėl ko tavęs čia nėra?!. Nueitum kartu į girelę ant upės kranto, sėstumėm po liepa, tavo numylėta, ir klausytumės, ką mums sako prigimimas ir ką pasakytumėm viens kitam... Užskleisčiau lapelius augančių po liepa kerų, kad saulė į šviesias tavo akeles nušviestų, po galva tau glėbelį kiminų sidabrinių padėčiau, pati tau prie šalėlės sėsčiau ir, pasirėmusi į pilką liepos stuobrį, pasakočiau tai ilgai ilgai, ką jaučiu, ką veikiu, kaip gyvenu be tavęs... Pasakyčiau tau, kaip sunku neturėti nė vieno žmogaus, kuris tave visiškai suprastų, atjaustų, mintimis pasidalintų... Kaip sunku, kada širdis pilna jausmų, kada galvoj sprogsta nuo minčių daugumo – neturėti nieko nieko, kam tas mintis pasakyti galėtum, žinodama, jog jos bus suprastos, kam tuo jausmus galėtum atverti, žinodama, jog iš mano širdies eis jos stačiai į kitą... Kaip sunku, kad aplinkui nė vieno žmogaus, kuriam savo skausmus ir džiaugsmus išpasakotumei, nė vienos krūtinės, ant kurios išsiverktumei lig noro... Ir dar pasakyčiau, jog iš visų spėkų⁵ stengiuos gyventi taip, kaip man patarei. „Mylėk žmones, – tarei, – mylėk tikrai! Tikra meilė tai ne žodis – tai darbas! Tai užmiršimas ir išsižadėjimas savęs dėl kitų, tai rūpestis apie kitus, tai šelpimas varguos, raminimas nelaimėj, atleidimas visų sunkiausių kalčių!.. Būk gailėstingąja seserimi savo artimiesiems ir darbuokis, darbuokis be galo!..“ Dieną naktį turiu tuos tavo žodžius

---

* *Nėr didesnės kankynės,*

Negu džiaugsmų dienas minėt varguos (it. – Aleksio Churgino vert.)

¹ Kiminai – samanės.

² Boplė – toks augalas.

³ Builiai – toks augalas.

⁴ Mąstis – mintis.

⁵ Spėka – jėga.

atminty. Myliu, kaip galiu ir kiek galiu... nė vienos valandėlės nesėdžiu, rankas sudėjus... Sakei būti gailėstingąja seserimi savo artimiesiems – stengiuos išpildyti ir tą tavo norą... Bet ne!.. sėdžiu kartais, susidėjus rankas. Yra tai valandos, kuriose atsiminimai apie tave kaip bangos plaukia ant manęs; kuriose man išvis sunkiau ir liūdniau, jog tu ne su manim...

Pasakyčiau po to tau visas savo jaunas mintis, visus savo jausmus... išverkčiau visus skausmus ant tavo krūtinės, o tu mane nuliūdusią palinksmintumei, verkiančią prajuokintumei, nusilpusią pastiprintumei... Kiekvienas mano širdies jausmas atrastų atgarsį tavo širdyje... kaip visados kad kartu su manim verkei, juokavai kartu. Dėl ko, ak, dėl ko tavęs čia nėra?!

* * *

Einu toliau krantu, aukštyn prieš upės tekėjimą... Prieš mano akis kaip panoramoj mainosi paveikslai, viens už kitą gražesni... Sustojau... Štai mano numylėtas! Dieve, kaip gražu, kaip stebėtinai gražu aplinkui! Stoviu ant staigaus, aukšto upės kranto, tankiai apaugusio krūmais ir jauna žolele. Ten, žemai, plaukia upelė... bet visai ne taip, kaip ten toliau, kur ji, daugiau erčios sutikusi, bėga pamažu, atsargiai... Čia ūžia ji, plaukdama per akmenis, svyruoja, sukas... tarytum jauna mergaitė, nemačiusi dar nelaimės, neturėjusi skausmų, rūpesčių... Linksmajai, gera... žaidžia sau, dainuoja, linksmintas per dienas, valandėlės nepastovi vietoje... Pamažu, pamažu! Nepraiesi amžiaus, nepažinusi skausmo!.. Štai kapai ant tavo kelio atsistojo... štai skurdi trobelė su savo gyventojais vargdieniais... štai baltas beržas, per audrą nulaužtas... Vis lengviau ir lengviau teka upelė, o ten, už tilto, vos tik judinas!.. Kur tavo ramus užimas?! Kur linksmybė ir greitumas tavo, upele?! Ant antro kranto, truputį žemesnio už tą, ant kurio stoviu, nepamatysi nei medžio, nei kerelio: apklotas jis tik maža jauna žolele, kaip žalių šilkų paklode... Toliau išsitiesę laukai – juodi ir žali; už laukų būrys trobų ir trobikių, o jų vidury, lyg žalia sala, kupeta medžių, iš kurių šauna aukštyn bokštelis kaimo bažnytėlės. Iš antros pusės matyti kryžius ir koplytėlė prie kelio... Už jų plati ir tanki klevų alėja veda stačiai į seną dvarą... Tiesiai prieš mane baltu mūru aplenkti kapai. Kryžiai – mediniai ir akmeniniai – viens šalia kito ten stovi... Pašaliais eglės siaudžia tyliai, tarytum dainuodamos lopšio dainą tiems, kurie miega po jomis... Kiek ten ašarų išlietų! Kiek vilčių užkastų, skausmų iškentėtų!.. Man nereikėjo dar nė ant vieno kapo rankas laužyti, nė vieno brangaus asmens laidoti... bet argi nejutau to paties, ką juto tie, kuriuos pasiekė ta nelaimė?!.. Visokių yra laidotuvių, bet ne prie pačių liūdniausiųjų priklauso tos, kuriose matyti karstas, duobė, kapai...

Štai akmuo, kur dažnai sėdėdavom su tavim... Aš su koku mažu darbeliu, tu su knyga... Atmeni, kaip dažnai darbelis mano krisdavo iš rankų, ir aš, akis čia į tave, čia į knygą įsmeigus, klausiaus ir klausiaus?!.. Atmeni, kaip apsodindami gražesnėse ir įdomesnėse vietose, gėrėjomės kartu, skaitėm dar sykj ir dar sykj... kaip dažnai pertraukdavai skaitymą, kad pasakytum savo nuomonę, savo mintis apie perskaitytą, kad išspręstum iškeltą klausimą?... Ir aš šnekėjau daug, sakiau tau viską, kas tik man į galvą atėjo, nes žinojau, jog jokia mano mintis, kokia ji bebūtų, neiššauks ironiško nusišypsojimo ant tavo lūpų, nepažiūrės į mane su pasigailėjimu. Gera, oi, gera buvo su tavim skaityti, kaip gera viskas, kas su tavim, kaip geras tu pats, kiekviena mintis, kiekvienas tavo žodis!.. Ir dabar turiu rankose knygą, skaitau... Bet dabar tu toli... aš viena vienintelė... Kas man padės mąstyti, kas išaiškins nesuprantamas vietas?!.. Dėl ko, ak, dėl ko tavęs čia nėra?!

* * *

Aukštai pakilo saulė... Virš galvos jau šviečia ir primena, jog man laikas prie darbo. Dėkui tau, saulute, einu!..

Apsidairiau gerai: ant galvos skrybėlę su juodu tinkleliu užsidėjau, ant rankų užsimoviau storas pirštines, galiu būti rami: neįgils bitės, nors kažin kaip norėtų. Pasiėmus reikalingus daiktus, einu į bitinyčią. Tai mano numylėtas užsiėmimas, mano paguoda varguose, mano pasididžiavimas!..

Atidarau vieną aulį⁶, kitą... Visur darbuojas, juda, kruta bitelės. Ir kaip darbuojas! Dešimtį kartų išpjauk joms šmotelį korių rėmelyje, dešimtį kartų taisys skylę iš naujo... Kokios jos greitos! Valandėlės nepastovi vietoje – bėga ir bėga... O šit motina! Žengia sau pamažu per rėmelį, rimta, tyli, tarsi didi karalienė, žinanti, kad be jos visas gyvenimas aulyje prapultų, darbas sustotų... Galėčiau kiaurą dieną praleisti prie aulių, ir tai, rodos, man nepakyrėtų...

O dėl ko ir prie to visų mieliausio užsiėmimo neišėina man iš galvos mintis, jog būtų jis dar daug, daug meilesnis, jei tu man padėtumei... kaip džiaugtumeis, pamatęs dabar mano biteles! Kada su tavim vaikščiojom prie jų, mažai dar aulių tebuvo... Atmeni, kaip man naują aulį dažei?! Kaip rinkdavom kartu dažus, norėdami padaryti jį taip gražų, jog visą bitinyčią papuošti galėtų... kaip po to su ilga, balta prijuoste ir teptukais rankose vargai per dienas, kad tik mane pradžiugintumei. Atmeni, kaip, nenorėdamas išlieti dažų, pasilikusių dubenėly, dažei su Alenute paukštelius ir kryžius ant sienos... o kada aš atėjau prie jūsų, parodei man tuos paveikslus, klausdamas, ar nenoriu, kad ir aulį taip gražiai išdabintumei?! Koks džiaugsmas buvo, kada, pabaigęs aulį, išnešei jį į bitinyčią! Kada po to įleidau į jį spiečių!.. Sakei dar tada, jog tą aulį man atminimui nudažei, ir prašei neužmiršti tavęs, kol jis čia stovės. Atmenu, atsakiau, kad šimtą kartų supus tas aulys, o aš dar tavęs neužmiršiu, jei tik ant svieto gyvensiu...

Nedrąsiai dar tada darbavaus: nežinojau dažnai, kaip ką daryti. Tu tada visada buvai mano pagelbėtoju, padėdavai man, patardavai; skaitei bitininkystę, idant galėtumei pamokyti kartais mane ir naudingą patarimą man duoti... Dabar jau ne 5–6 auliai pas mane: atsirado jų kaip grybų po lytaus – visi smagūs, pilni, net širdis džiaugias veizint! Vienok nepilnas tas džiaugsmas: tu juo nepasidalini... Kad pamatytumei mano darbą, pagirtumei, pasidžiaugtumei kartu su manim – tada pajusčiau, jog gerą už savo triušą gavau atlyginimą!.. Dėl ko, ak, dėl ko nėra čia tavęs?!

* * *

Jau ir vakaras... Vaitoja ir verkia fortepijono stygos po mano pirštais... Širdis sopa, akyse ašaros, bet kartu taip man gera, taip ramu, jog, rodos, norėčiau, kad man per visą amžių taip ašaros iš akių bėgtų... Skambinu mazurkas, po to valsus; po jų pradėdu noktiurnus ir vėl imu valsus... O Šopene⁷! Skausmo poete! Kurio genijus iš ašarų buvo suaustas! Patriote, apverkęs savo tėvynę! Numylėtasis, verkiantis nelaimingos meilės! Kokia perskaudėjusi ir kenčianti žmogaus dvasia gali tavęs klausytis be susijaudinimo, be ašarų?! Kokia žmogaus dvasia nesupras tavo širdies skausmų, kurios taip stebuklingai tonais išliejai?!

Štai jo valsas, kurį dažnai dažnai skambinu, kuris man už visus gražesnis, gal dėl to, jog atrandau jame savo jausmus, visą savo gyvenimą...

Pradžią liūdna, tyli, tarsi neišsipildžiusios mąstys, neišsapnuoti sapnai... negera širdžiai... Ji geidžia vis nauja ir nauja, ieško, neranda, ir mąsto, mąsto – be galo... Bet štai mąstis pertraukia... tikrovė pradeda daugiau dominti. Naujas gyvenimas prasidėjo... linksma, ramu... Ateina pati gražioji vieta: pavasaris, oras šiltas, visur žiedai, dieną vieversiai, naktį lakštingalas gieda – gražu, linksma!.. O širdyje mano dar linksmiau, dar gražiau šalia savo numylėto! Skinam žiedus, klausom lakštingalo dainų – vis kartu! Kokia laimė, kokio laimė!! Cit! suūžė stygos, suskambėjo klaidingas akordas... Tai ant mūsų laimės dangaus pasirodė debesys... Išnyko jis greit, kaip nyksta vasarą maži debesėliai... Ir vėl gieda paukšteliai, vėl šviesu virš mūsų, vėl mes kaip pirma laimingi!.. Oi! laimė – tai mažas rudens žiedelis: nenulauš jo vėjas, ateis šaltis ir suspaus jį amžinai! Vis liūdnesni tonai maišos į laimingus, kaskart jų daugiau ir daugiau... jau tik verksmas ir skausmas girdėti... Ak! Persprogo širdis, sulaužyta jauna gyvybė!.. Jau lig galo nė vieno tono linksmesnio, tik juoduoja viskas, ir taip skaudu, skaudu!..

Paskutiniai saulės spinduliai puolė man ant veido, apšvietė akis... Ak! Atmenu vakarus: taip pat saulė man į akis švietė ir skambinti neleido... Tu tada prieš langą atsistojai, pasirėmęs ant durų, užklojai man saulę ir klauseis... O aš skambinau ir skambinau... skambinau taip, kaip niekad šiol;

⁶ Aulis – avilyš.

⁷ Fryderikas Franciszekas Chopinas (1810–1849) – vienas žymiausių lenkų pianistų ir kompozitorių.

net stebėjaisi pati, kad taip gražiai viskas iš po mano pirštų išeina... Ir tu stebėjaisi, ir gyrei, ir klauseis, ir prašei daugiau ir daugiau. O aš skambinčiau tau be galo – per dienas, per amžius; taip man gera buvo skambinti žinant, jog kiekvieną toną, kiekvieną jausmą supranti tu taip pat, kaip ir aš. Atmeni, kaip vieną kartą ašaros tau bėgti iš akių pradėjo, klausant gedulingo maršo?! Ir dabar iš papratimo vežiu aplinkui, ar nestovi savo vietoje, ar neklausai manęs?! Tuščias kambarys!.. Aš viena... viena tik verkiu, skambindama maršą, viena gėriuos, viena atmenu mūsų laimės valandas... Saulės spinduliai gali laisvai slinkti man per veidą, per akis ir trukdyti į gaidas veizėti... nieks jiems kelio neužstos prie durų...

Dėl ko, ak dėl ko nėra čia tavęs?!

* * *

Taip įsipynei į mano gyvenimą, taip visos mano mintys ir darbai susivienijo su tavim, jog, ką tik nedirbu, kur tik neinu dieną ir naktį, vasarą ir žiemą – visur ir visados trūksta man tavęs!! Buvai gyvybė mano gyvenimo, dvasia mano dvasios; saulė mano!.. Dėl ko, dėl ko tavęs čia nėra?!

IDILIJA

Kaitra buvo begalinė, joks debesėlis netemdino karštos saulės, joks vėjelis negaivino sunkaus oro. Kas gyvas – pasislėpė: žmonės miegojo pavėsy, paukščiai ilsėjos ant ūksmingų šakų, vabalėliai sulindo į žemę.

Bet kaitros nė trupučio nejuto pora žmonių, einančių keliu į mišką. Tai buvo mergaitė ir vaikinai, abudu jaunutėliai, abudu juodbruviai, aukšti, gražūs. Gražiai skyrėsi nuo juodų jaunikaicio plaukų baltas uniforminis švarkas su aukso sagomis; bet dar gražiau išrodė mergaitė, apsidariusi senoviškais lietuviškos drabužiais. Buvo ji apsivilkusi raudoną sijoną, baltus, kaip sniegas, marškinėlius plačiomis rankovėmis, juodą kikliką ir baltą priejuostelę... Tankius juodus plaukus į dvi kasi supynus ir surišus jas raudonais kaspinais; kaklas net linko nuo daugumo karolių ir gintarų.

Priešais netoli jų juodavo miškas, aplinkui liūliavo vos gelsvi rugiai, išsagstyti mėlynomis rugiagėlėmis ir baltomis ramunėlėmis; o juodu tarp to viso taip gražiai išrodė, jog sunku buvo nuo jų akis nukreipti. Sukosi, rodos, greitai, bet nėjo labai pirmyn, nes užtūrėdavo juos čia žiedai, čia gražios peteliškės, čia akmenėlis, nepanašus į kitus. Prakaitas ne kartą apipylė jų veidus – nežiūrėjo į tai.

– A, kaip čia puiku miške! – sušuko mergaitė, jėjusi į mišką. – Ir ne tik miškas, bet ir laukai, ir pievos – viskas puiku! A, brolyti, kad žinotum, kaip aš sodžių myliu! Mieste niekuomet gyventi negalėčiau. Numirčiau, jeigu man reiktų ilgiau pasilikti. Taip man kažin kodėl ten liūdna, tuščia, nors žmonių tiek daug!... Tie namai, išsitiesę dailiai, lygiai, tokie auksu... smaugia mane, spaudžia! Trūksta man tenai oro, tarsi užtrokšiu tuojau.

– Žinoma, miestas su sodžium negali susilyginti, – tarė Jonas, – tiesą sakai, Alenute, bet kai kuriais atžvilgiais miestas viršija: ten daugiau mokytojų žmonių, ten bibliotekos, muziejai – viskas, ko reikia žmonių protui. O apie teatrus, muziką ar užmiršai, sesute? Vis raudi, kad negali pasiklausyti geros muzikos: mieste galėtum klausyti, kiek tik norėtum.

– Pagyventi mieste kokius kelis metus, prisiskaityti, prisiklausyti, prisimokyti, o paskui grįžti į sodžių visiškai – štai kaip norėčiau. Aš tariau, kad, norint daryti gera mieste, reikia turėti daug pinigų, nes tiek ten yra žmonių neturtingų, be duonos kąsnio, jog visų pirma reikia jiems duonos duoti; o sodžiu žmonės vis turtingesni – nėra tokių suvargusių, kad badu mirtų; ne duonos čia, bet mokslo daugiau reikia.

Taip besišnekėdami, ėjo toliau. O miške tikrai puiku buvo: aukštos, storos pušys stovėjo kaip milžinai; aplinkui jas, žemiau – būrys pušelių – kaip vaikai, prisiglaudę prie tėvų, o dar žemiau – žali, raudoni, pilki kiminai.

Oras sakais kvepėjo; pušys vos vos užė, tarsi ir jos sau per pakaitį užmigo ir sapne alsavo iš

lengvo... Buvo taip tylu, jog girdėjai savo širdies plakimą.

Gera tada dainuot miške! Balsas lekia – grynas ir smagus – toli, toli, ilgai atsimuša vis toliau ir toliau, iki dingsta už miško galo.

– Padainuosiva! – prašė Alenutė brolio.

– Padainuosim.

Ir užtraukė Alenutė savo plonu balseliu, o Jonas pritarė storesniu:

*Panele mano, jaunoji mano,
ar nejunti, kad aš parjoju!...*

Daina lėkė tolyn, tolyn... Pušys išgirdo ją, suūžė smagiau, voverė peršoko iš vieno medžio į kitą...

*Panele mano, jaunoji mano,
ar negaila žalių rūtelių.
Oi, gaila, gaila, kaip negaila,
O jaunųjų dienelių dar man gailiau.*

Pabaigė tą, pradėjo kitą ir dar kitą... Bedainuodami pasiekė savo kelionės galą.

Viduj mažo atšlavyno stovėjo aukšta, stora pušis. Turbūt daug metų perėjo viršum jos galvos, daug audrų ji praleido, nes šakos jos nuraudonavo ir susproginėjo. Aukštai prie pušies buvo prikalta maža koplytėlė su Motinos Švenčiausios statula, o truputį žemiau Dievo kančia ir geležinė dėžutė. Ir ko ten nebuvo? Kas aprašys visus papuošalus, kuriais buvo apkabinėta stebuklingoji pušis! Jaunos mergaitės nešė kaspinus iš savo geltonų kasų, karolius ir sagutes; vaikinai dabino pušį paveikslėliais iš maldaknygių, o maži vaikai, neturėdami nieko geresnio – žiedais ir žolėmis ją apipynė. Kažin, kiek metų nešė čion dovanas ir apžadus? Daug kaspinų visiškai nubluko nuo saulės ir lietaus, daug supuvo taip, jog nuo mažo palytėjimo į dulkes virto. Aplinkui pušį kelių žymės, toliau suoleliai, keli kerai rūtų ir našlelių – viskas aptverta tvorele. Tai buvo stebuklinga pušis, vadinama „Martyno kryžium“. Plačiai ir toli sklido apie ją garsas. Daug žmonių ateidavo prie jos, meldavosi ir gaudavo, ko norėjo.

Prieš kokį šimtą metų nieks nė žinot nežinojo apie tą pušį. Bet gyveno miške žmogus, aklas jis buvo nuo pat gimimo. Vaikščiojo po visus daktarus, bet nė vienas negalėjo jam pagalbos suteikti. Štai naktį sapnuoja jis. Rodos, kad jam kas sako: „Eik ten ir ten į mišką, tokioje ir tokioje vietoje rasi pušį, o toje pušyje Dievo Kančią; iš viršaus jos nematyti, nes seniai jau kerpėmis apaugo. Išimk kryželį, prikalk iš naujo prie tos pačios pušies, kad galima būtų jį regėti; prikalk dar naują koplytėlę ir papuošk. Taip padaręs, būsi sveikas“.

Prabudęs žmogus nusistebėjo, bet netikėjo sapnui ir į mišką nėjo.

Antrą naktį vėl tą patį sapnuoja ir trečią naktį taip pat. Tada, ilgai nelaukdamas, pasipasakojo žmogelis savo pačiai ir liepė vesti į mišką. Ten juodu rado nurodytą pušį ir Dievo Kančią po kerpėmis. Tada jau įtikėjo, kad Dievas jam stebuklą parodė; padarė visa, kaip buvo liepta per sapną, ir tikrai jam akys atsivėrė.

Toksai atsitikimas pagarsėjo toli ir plačiai, pradėjo žmonės iš kitų parapijų eiti prie stebuklingosios pušies ir praminė ją „Martyno kryžium“, pagal vardą neregio Martyno.

Alenutė ir Jonas įėjo pro vartelius. Ji nusiėmė savo raudoną kaspiną ir pririšo prie kitų.

– Eisime dabar paieškoti geros vietos atsisėsti ir paskaityti, – tarė Jonas ir nuėjo. Bet nesisekė jiems: kelis sykius nuvijo skruzdėlės nuo pasirinktos vietos. Pagaliau atsisėdo po pušim ant minkštų kiminų. Jonas išsitiesė ant jų. Alenutė, pasirėmusi ant rankos, ėmė skaityti. Perskaičius kokį puslapį, staiga sustojo ir metė knygą tardama:

– Taip man nesinori dabar skaityti! Verčiau pasikalbėkime... Ką, Jonai?

– Ir aš norėjau tą patį pasakyti. Gerai čia tau?

– Gerai! Žiūrėk tik, kaip čia puiku, ramu! Kaitra nupuolė. Gamta tarsi nubudo: kažkur toli subildėjo

genys, arčiau sušvilpė strazdas.

– Štai, voverė nušoko nuo medžio ir bėga per kiminus, paskui ją štai kita... jau įšoko į medį... aukščiau, aukščiau lipa... jau jų nebematyti.

O žemai, ant žolių ir žiedų, ėjo gyvenimas savo eile: skruzdės vilko šapelius ir spyglius į savo namus, širšės, bitės dūzgė po žolynus; peteliškės skraidė nuo vieno žiedelio ant kito... Iš tolo, nuo ganyklų, suskambėdavo kartais varpelis ir atsiliepdavo piemenėlio ragutis.

– A, Joneli, kokia aš laiminga, kad važiuoju šiomet į Varšuvą! – tarė Alenutė. – Per tris metus vis tik apie tą važiavimą bitininkystės mokyti svajojau. Taip man tinka, taip tinka! Klausyk, kaip bus gerai: gyvensiu sau sodžiuje, Užmišky, vieną avilyną čia turėsiu, o antrą Kalnėnuose, nes vienoj vietoj daugiau kaip trisdešimt avilių negalima statyti, o aš noriu lig kokios šešiasdešimt pasiekti. Išmoksiu ten dar ir medžius skiepyti. Kuris tik žmogus panorės, duosiu jam medžių ir parodysiu, kaip reikia skiepyti – vis, žinoma, dykai. Aš sakau, daug atsiras norinčių, o kai kiekvienas turės kelias obelis ar kriaušes, kam jam tada eiti vogti? Žinoma, vaikai užsimano obuolių, pirkti nėra už ką – ir eina vogti. O kai turės savo – svetimų neims.

– Taip, taip, gerai sakai, sesele! – pritarė Jonas.

– Gal ten, Varšuvoje, pažinsiu kitoniškų merginų, negu pas mus. Kaip norėčiau rasti nors vieną, kurią galėčiau pamilti ir ja sekti! Tos mūsų merginos kažin kokios... nė su jomis pašnekėsi kaip su žmogumi – nieko daugiau nežino ir nemąsto apie nieką kitą, tik apie jaunikius ir papuošalus. Negaliu aš su jomis susidraugauti!... O vienai sunku! Gerai būtų kelias drauges turėti. Laimė, kad tave turiu, brolyti tu mano mieliausias!

– Sesele mano, kaip aš džiaugsiuos tavo važiavimu! Pasimokysi ten, kitoniškų žmonių pamatysi. Pargrįžus darbuosies Lietuvoje, uždirbsi sau pati pragyvenimą, nereikalaudama kitų malonės...

– Žinoma, man užteks! Turėsiu, mažai skaičiuojant, kokius 200 rublių metams, ar ne gana? Didesnė mokytojų dalis tiek tegaua algos, o ar palyginsi jų darbą, mokymą vaikų kartais per kiauras dienas, su vaikščiojimu apie bites tyrame ore? Žinoma, šilkų dėvėti negalėsiu, bet dėl to nė kiek nenuliūstu. Ar žinai, brolyti, kad aš ir turėčiau iš ko, niekados šilkų nė aukso nedėvėčiau. Kaip aš galėčiau apsilvilti šilkais, žinodama, kad daugybė žmonių aplink mane kuone pliki vaikščioja!.. Ir dabar, nors tokius jau suvis nebrangius apdarus teturiu, ateina kartais noras atiduoti viską varguoliams, viską. Pamačius kumečių vaikus sudriskusiais drabužėliais, taip gaila, taip gaila, nors ir verk tuojau...

– Kad visi taip manytų, kaip tu, gerai čia būtų! Kiek yra tokių šilkuotų ponių mūsų parapijoj! O kad kiekviena vietoj šilkų pirktų sau vilnų rūbą, o atlikusius pinigų duotų tiems vaikams, retai tesutiktumei tokių nuskurdėlių...

– Vasarą turėsiu tiek daug darbo su bitėmis, – kalbėjo toliau Alenutė, – o žiemą visai mažai; mokysiu tada kumečių vaikus ar kitų pažįstamų – kas tik norės. Ir vaistus taip pat davinėsiu kartu su motušėle... Žinoma, jeigu būtų arti žmoniškas daktaras, geriau pas jį pagalbos ieškoti, ką besakyti! Bet dabar važiuok dvi mylias ir mokėk po penkis rublius, o dar vaistinėj kokį rublį, tai iš kur varguolis žmogus tokius pinigus ištrauks? Mirk tik, ir gana!

– Gydyk, sesele, gydyk! O kad aš, daktaru tapęs, čia apsigyvensiu, gydysime kartu. Gerai?

– O, kaip gerai! Aš būsiu felčeriu pas tave, nes tu paliksi pas mus, nors ir Lietuvai dirbsi! Juk beveik visi mūsų lietuviai, pabaigę mokslus, žūva, kaip akmuo vandeny, toje Gudijoje! Kaip siaubas koks praryja ji mūsų brolius.

– Nori jie mat ponais gyventi, neužtenka mažo pelno; o kad dar pačią paima, ir ji pareikalauja šilkų, iš kur juos imti? Čia tūkstančių neturėsi!.. Ir ieškok sau vietos „zemstvoj“ ar kur kitur, todėl važiuoja į pačią Gudiją. Bet mes, sesele, neapleisime savo Lietuvos, ką? Dėvėsime naminius rūbus, valgysime duoną, jei neturėsime ragaišio, o tėvynės savo dėl to nepaliksime!

– Niekados, Joneli! Kaip bus gerai, kad gyvensi Užmišky! Būsime sau kartu, kartu ir lietuviškas knygas skaitysime... Brolau, žinai, ko aš dar noriu ir geidžiu? Labai, labai norėčiau rašyti lietuviškai. Kad turėčiau tokį talentą, kaip Ožeškienė⁸, tai rašyčiau! Bet ką daryt, kad nėra gabumo?

⁸ Eliza Orzeszkowa (1841–1910) – lenkų rašytoja.

– Tik pamėgink kada, pamatysi, kaip eis, nors ir nepranašauju tau Ožėškienės garbės.

Ilgai taip šnekėjo Alenutė su Jonu, ilgai dar buvo galima girdėti pušyne juos juokaujant. Saulė jau baigė savo kelią per dangų, kada brolis su sesele nusprendė, jog laikas jau namo.

Pakilo mažas vėjelis, būriai varnų skraidė ir sukosi ore, o jie sau ėjo iš lengvo, stebėdamies gamtos grožybėmis, o aukštas pušynas lenkė prieš juos savo viršūnes ir ramiai užė, tarsi laimino juos ir dėkojo už pažadėjimą niekadų jų neapleisti...

PIRMAS PABUČIAVIMAS

Metai dar nesukako, kaip daktaras B. atsikėlė į V. miestelį, o jau žmonės plačiai apie jį žinojo, šnekėjo ir visais būriais virste virto priėjo, ieškodami sau sveikatos. Ne tik daktaras, bet ir žmogus jis buvo labai geras. Ne sykį atsitikdavo, jog ne tik už savo patarimą nieko neimdavo, bet dar ne vieną ligonį sušelpdavo keliais skatikais užsimokėti vaistinėj už vaistus. Daugiausia gero padarė aplinkiniams žmoneliams, įtaisydamas ligoninę, į kurią priiminėjo ligonius, reikalaujančius dažnos jo priežiūros, ir tokius, kurie neturėjo vietos, kur galėtų savo galvą priglausti.

Vyriausia ligonių priveizėtoja⁹ buvo daktarienė, jauna, kaip ir jis pats, žmona. Visai atsidavusi, kaip ir jos vyras, artimo meilei, visom išgalėm stengėsi būti gerų jo darbų dalininke ir daug jam padėjo. Per trumpą laiką taip gerai permanė ligonių priežiūrą, jog drąsiai galėjo eiti lenktynių su geriausiu felčeriu; tuo dar viršesnė buvo, kad prie gero darbo pažinimo prisidėjo karšta jos artimo meilė ir gilus moteriškės jausmas. Nemaža naktų prasėdėjo prie ligonių, dalindama vaistus ir ramindama. Apylinkės žmonės nesumanytų, kaip atsakyti, jeigu kas paklaustų, katrą velytų¹⁰: daktarą ar jo pačią? Katras giliau įsimerkė į jų širdį? Man rodos, pagaliau mažne kiekvienas rinktųsi ponią daktarienę. Tikriausiai, kad bobos visos šauktųsi jos, nes, mėgdamos daug šnekėti, buvojai be galo dėkingos už kantrų klausymą pasakojimų apie jų gyvenimą ir vargus, pradedant beveik nuo pat lopšio.

* * *

Daktaro nebuvo. Jo pati triūsėsi namie, kada įėjusi tarnaitė pranešė, jog kažin kokia boba atėjo pas daktarą, o jeigu galėtų, nori ir su ponija pasikalbėti. Metusi darbą, daktarienė nuėjo į kambarį, kuriame ligoniai visuomet laukdavo savo eilės. Sėdėjo ten vidutinio amžiaus moteriškė, gėlėta skepeta galvą apsigobusi. O kerčioje stovėjo kūdikis, taip apvyniotas skepetomis, jog negalėjai atskirti, vaikiuks ar mergaitė. Dešimtį sykių pabučiavusi daktarienės ranką, moteriškė pašaukė kūdikį:

– Zosiuke, ei, pabučiuok poniai į ranką! Nedaryk man gėdos, nebūk kaip miškinė.

Bet Zosiukė tarytum negirdėjo, ką jai motina ar globėja sakė: lindo dar giliau į kerčią ir atsisėdo ant žemės.

– O tai taip visuomet, visuomet! – šaukė boba. – Matyk, ponytėle, kaip aš vargstu su tuo kūdikiu! Niekados nepaklausys, kaip liepta, dar ant patyčių priešingai viską padarys. Ne kitaip, kaip Dievas mane nubaudė su ta mergaite.

– Kokį turėjai reikalą? Pati sergi ar tą mergaitę atvedei pas daktarą?

– Ne pati, ponytėle, ne pati! Ačiū Dievui, esu sveika, su daktarais niekuomet neužsiimu ir dabar nebūčiau ėjusi, kad ne ta mergaitė; namie tiek darbo, kad nė paėsti nėra laiko, o čia vežk ją pas daktarą. Dar, kaip ant nelaimės – daktaro nėra namie! Bet vis tiek – ponija yra. Žmonės sako, kad ponija dar geresnis daktaras.

Daktarienė nusišypsojo.

– Daktaras tuojau sugrįš, – tarė, – palūkėk valandėlę, o tuo tarpu pasakyk man, kas yra tamstos dukteriai?

– Ne mano tai duktė, ponytėle. Dėkui Dievui, turiu aš geresnes dukteris; nenubaudė manęs Dievas

⁹ Priveizėtoja – prižiūrėtoja.

¹⁰ Velyti – labiau norėti.

tokiomis! Pasakysiu visą pasaką tos mergikės, nuo pat pradžios. Pamatysi, ponია, kokia ji yra, ar verta buvo dėl jos taip žūti ir nuo darbo gaišti!

Daktarienė atsisėdo, o moteriškė taip pradėjo:

– Ponytelyte, tad jau sakysiu nuo pat pradžios. Jau bus kokie... palūkėk, kiek tai bus... tuomet mano Juozuks ką tik gimęs buvo... per Ražancavą šešeri metai sukako. Lygiai kaip dabar, rudenį, Leiba, kur pirkinus vežioja, parvežė kažin kokią jauną moteriškę su vaiku, štai su ta pačia Zosiuke – tuomet antrų metų tebuvo. Nusisamdė sau ta moteriškė mažutėlį kamarėlį pas Plikius, gale miestelio, ir apsigyveno. Dievas gers težino, kas ji buvo. Tikrai ne iš prastųjų, nes su dukterėle visuomet lenkiškai šnekėdavosi ir maldaknygę lenkišką skaitė, o daiktai ir apdarai, nors mažai jų teturėjo, bet visi ploni, brangūs.

Atėjo į vieną ir į kitą butą prašyti, kad jai duotų ką aptavoti¹¹ arba siūti. Tuoju keletas mergaičių ir davė: viena priekaištėlį, kita skepetėlę... O išsiuvinėjo taip gražiai, jog niekas iš mūsų taip nemokėjo. Visitelaitė skepetėlė skylėta mažesnėmis ir didesnėmis skylelėmis, permatoma, kaip pro stiklą. Kaip pradėjo nešti jai darbą – prasciausioji piemenė, ir ta duoda jai skepetėlę aptavoti. Žinoma, daug neuždirbo, nes keblus darbas, kol kiekvieną skylelę apsiuva, bet vis galėjo šiaip taip prasimaitinti, jeigu būtų elgusis žmoniškai. Ji gi, būdavo, kaip tik ką uždirbs, tuojau savo Zosiukei pripirks saldumynų, pyragėlių, visokių niekniekių, paskui pati po dvi dienas išbus neėdusi. Taip sau nieko buvo moteriškė, ir pašnekėti su ja galėjai dailiai, bet su savo dukterimi elgėsi beprotiškai. Ar matei, ponია, bent kada, kad vaikas užaugtų į žmogų nemuštas?! O ji ne tik nemušė, bet pikto žodelio jai nepasakė. Būdavo, nubučiuos rankas, vakarais pasakos pasakas, dainuos daineles, iki neužmigs. Visų mieliau jai buvo sėdėti su dukterimi. Sekmadienį ir į bažnyčią eis abidvi, o paskui niekur nė žingsnio, sėdės troboje ir vis žais: lėles rėdys, dainuos, pasakos, skaitys. Tokio mylėjimo nemačiau ir nematysiu niekad. Pati, būdavo, neės, kad tik dukteriai galėtų nupirkti pyragėlių, pieno. O rėdė kaip kokią panaitę, pati gi sulopytais ir nutrukusias jupeles dėvėjo. Net gailėstis ėmė veizėti į ją, nes matyti, jog buvo iš ponų kilimo, buvusi turtinga ir laiminga. Kas ji tokia, nesisakė, nors papjauk. Nė pavardės nežinojom; pasisakė tik tai turinti Emilijos vardą. Zosiukė vėl buvo be galo prisirišusi prie motinos, nė žingsnio nuo jos nesitraukdavo. Niekuomet neleido jos Emilija prie vaikų pasiausti, nei pati Zosiukė nesismerkė prie anų, nes iš pradžių, kaip kuomet išbėgdavo į ulyčią¹², tuojau piemenys pradėdavo ką nors plepėti ant motinos, kartu ir ant jos. Žinoma, vaikai: ką išgirdo, tą pasakė. Namie gi girdėdavo jie dažnai, kaip tėvai apkalbinėjo Emiliją, gal ji šiokia, gal tokia; vaikai, prisiklausę, paskui pamatę Zosiukę, ir plepėdavo viską. Pačiai Emilijai nedrįso sakyti. Mergaitė iš pradžios nepermanė, bet per ilgesnį laiką suprato, jog tai kalba apie jos mieliausią motiną, ir daugiau niekuomet nebeidavo pati į ulyčią. Taip praėjo keleri metai. Zosiukė augo sveika ir linksma, bet jos motina kaskart labiau džiūvo ir kaskart dažniau kosėjo. Toliau ir uždarbio mažiau gaudavo, taip kad ne sykį nebuvo kuo pakūrent nei ką pietums išvirti. Dažnai prie jos nueidavau, nes nuo mūsų trobos netoli; iš manęs visuomet pieną dukteriai pirkdavo. Matydama tokį jos vargą, sakau, kad taip paimti ją prie savęs. Mūsų priešininkėje buvo tuščia kamara, sakau, ten galėtų gyventi; už tai padėtų man darbuotis, pasiūtų, ką reikėtų, aš pati galėčiau daugiau austi. Matai, ponytėle, aš imu svetimus audeklus austi ir daug turiu darbo; visaip moku austi: kvietkuotus, ir dailiai, kokį pamatau, tokį išaudžiu. Pasakiau vyrui, sako: kaip sau išmanai, kamara ir taip tuščia. Tik veizėk, kad neįsigytum vargo. Tariau sau: kokie čia vargai? Turėsiu darbininkę, ir gana. Giltinė papainiojo, kad nepaklausiau vyro! Nuėjau pas Emiliją ir pasakiau jai. Susiderėjoja, tuojau ir persikraustė į mūsų kamara. Tuomet, tai teisybė, pasilsėjau. Kiaurą dieną galėjau sėdėti staklėse, nes ji viską padirbdavo: pietus išvirdavo, mezginį numegzdavo, trobą apvalydavo ir pasiūdavo, ką reikėjo. Tik tai karvę turėdavau pati pasimelžti, nes ji nemokėjo. Negali sakyti, dirbo teisiai, bet ir nedykai: kas gi priimtų su vaiku?! Dar su tokiu! Motina, būdavo, per naktį siūs atsisėdusi, kad tik turėtų už ką nupirkti pieno – niekuomet nevalgė taip, kaip mes. Didelė čia ponია! Kiek sykių aš jai sakiau: nelepink taip savo Zosiukės! Kas bus iš jos? Nemuštas vaikas į niekus

¹¹ Aptavoti – dailiai išsiuvinėti drabužių pakraščius.

¹² Ulyčia – kaimas.

užaugo. Neklauso, būdavo, tuojau ašaros pradės jai iš akių byrėti, ir eina į savo kamara. Vapi¹³ buvo be galo. Ir aš ne pikčiurna, bet ne be to, kad kartais nesušukčiau vieną kitą žodį, sunku kitaip, kartu gyvenant. Bet ji niekad blogo žodelio nepasakė; kai aš ką pasakysiu, tuojau į kamara ir verkia. Nė sykio nemačiau juokaujant prie žmonių, tik su dukrele, būdavo, juoksis, dainuos, o taip – niekad.

Praėjo keletas mėnesių. Artinosi pavasaris. Emilija blogėjo, kosėjo kaskart labiau. Pagaliau nė viedro negalėjo pakelti, daugiau gulėjo, nekaip vaikščiojo. Netrukus atsigulė visiškai. Kiek vargo mums su ja buvo! Užėjo darbymetis, reikia eiti į lauką, o čia negana pati nieko nepadirba, bet dar ją reik apvežėti, pavalgydinti ir gerti paduoti. Zosiukė kaip pakluikusi sėdėjo dieną ir naktį prie motinos; neėdė, nemiegojo, tik, rankas bučiuodama, be paliovos šnibždėjo: mamulė, mamulė! Ligonis vis karščio, blaškėsi, klejojo, nė dukters nepažino. Daktaro nebuvo arti; parveždinti brangiai kaštuoja, mes neturtingi žmonės, kuo užsimokėsime? Sau neištenkame, ne tik kiekvienai įnamei. O ji nė rublio neturėjo. Bobos gydė, davinėjo visokias žoles, arielką su medum, ir batvinių skystimo, nieko negelbėjo. Ką padarysi, kad jai mirtis žadėta, nieko neveiksi, norint šimtas daktarų gydytų. Ir jai buvo žadėta. Į antrą savaitę parvedėm kunigą, priėjo išpažinties ir paskui norėjo kažin ką pasakyti, vos tik pradėjo, rodos žvakė užgeso – ir nebeliko jos. Laimė dar, kad kunigą suspėjome; pasisakė pavardę, esanti Vyšniauskienė; o ką daugiau norėjo pasakyti – nežinoma, turbūt apie dukterį ar gentis. Matyk, ponytėle, tiek vargo mums buvo su ta Emilija. Dieve brangus! Nei parėdų¹⁴, nei grabo už ką nupirkti, nei palaidoti! Nieko neturėjo, viską turėjome duoti. O iš ko užmokėti, iš kur pinigų paimti? Mes neturtingi, sunkiai ir mūs uždirbamas skatikas. Vienok palaidojome šiaip taip: viena boba primetė šį, kita tą, trečia duonos kepalėlį giedotojams. Duok, Dieve, joms atpelną¹⁵!

Mirė mirė – ką gi bedarysi, tegul tik tiek kaštuotų, kiek palaidojimas jos. Bet didžiausias vargas su ta likusia dukterim. Ką su ja daryti? Neišvarysi į ulyčią. Genčių nei pažįstamų – nieko. Žinoma, kurgi pasidės... prie mūsų! O ir mūsų vaikų penketas, katrą nelabai tėra kuo apdaryti, už ką dar vieną pilvą turime priimti? Piktumas ėmė, bet pagaliau liko prie mūsų. Tokia jau mūsų laimė, kad visuomet reikia kentėti. Nors mergiukė ėjo jau septintus metus, galėtų žąsis paganyti ir po vidų šį tą pasidarbuoti. Sakau, tik dykai neės duonos. Kur tau... žinoma, nemuštas vaikas! Kaip motina numirė, sėdėjo prie jos dieną naktį, paskui iš kapų vos ne vos parvilko ją; keletą dienų neėdė nė duonos trupinio... sėdėjo kerčioje ir vis: „mamulė, mamulė“. Sakau jai: dabar būsi prie mūsų; priėmėm iš malonės, nes badu numirtum laukuose; tavo motina neturėjo nei skatiko, mes ir už palaidojimą užmokėjome. Veizėk, kad mums duonos neėstum dykai! Nešersiu aš tavęs pyragėliais, nei pasakų nesakysiu.

Nei žodžio neatsakė. Valgyti truputį pradėjo, bet dirbti nieko nenori. Su vaikais nei žodelio nešnekės, būdavo, sėdės kerčioje per kiaurą dieną arba kartais prapuls iš trobos, siųsiu vaikus ieškoti; kaip ilgai užtruks – visuomet rasdavo ant motinos kapo. Vaikai mano nekentė jos labai, pravardžiavo ją visaip, būdavo, išbjautos ir motiną. Kartais teko net sudrausti vaikus, nes jau per daug. Bet ir pati negalėdavau susiturėti nekeikusi Emilijos, kam tokią dukterį užaugino, tik žmonių vargui. Kaskart darėsi piktesnė. Ant vaikų, būdavo, už kiekvieną žodelį puola stačiai į akis su nagais, o man liežuvį rodo. Mušiau ne sykį už tai, nieko negelbėjo. Tegul ponia pati nuspręs, argi septintų metų mergaitė negali padėti gospadinei darbuotis po vidų? Daug gal padėti, bet ta tinginė nieko nenori. Didelė pana! Manė, ir prie manęs visą dieną, kaip prie motinos, lėles rėdys. Liepiau žąsis ganyti. Dieve brangus, kaip ji ganė! Nugins kur į pievą ir laikys visą dienele vienoje vietoje, pati gi sėdės keryne ir spoksos į dangų arba vainikus pins, o žąsys gal nors pražūti, kas jai darbo! Supins vainiką ir lekia padėti ant motinos kapo. Kad bent greit sugrįžtų, kur tau! Sėdės valandų valandas ir verks. O čia tu tarpu žąsys į svetimus javus subėgusios. Paskui vaikščio, melski, kad dar atiduotų, o kartais ir gerai užmokėk! Kiek man varnos išgaudė žąselių! Nebesuskaitomai. O iš jos ką atimsi? Plikutėlė, viskas mano. Tiek tik, būdavo, kad mušu mušu, bent širdį tuo atgaudavau.

Nebemoku poniai nei apsaityti, kiek aš su ja vargo turėjau. Tikrą pragarą namuose kentėjau mažne metus. Dabar štai susirgo taip, jog nebepaeina, visos kojos – viena opa. Gal nuo to, kad per visą

¹³ Vapus – plepus.

¹⁴ Parėdai – rūbai.

¹⁵ Atpelnas – atpildas.

rudenį basa po purvynus braidė. Kojos vis šlapios; gal panaitei ir pakenkė. Norėjau kartais nuplauti kojas ir nušluostyti, bet nesidavė, klykė, prisiartinti neleido. Gal poniai padarysi mielaširdystę, priimsi į savo ligoninę. Girdėjau, kad ponai tokie geri, neturtėlius dykai gydot...

Ir vėl užniko bučiuoti rankas daktarienės, kuri tartum nei nejuto. Sėdėjo, įsiveizėjusi į mergaitę, sėdinčią kerčioje ant žemės. Akys jos pasruvo ašaromis. Staiga atsikėlė, perbraukė ranka per kaktą ir tarė:

– Iki sugrįš daktaras, aš tuo tarpu apžiūrėsiu jos kojas; padėk nugobstyti tas skepetas.

Abidvi ėmė raišioti skepetas ir skepetėles, kuriomis buvo apvyniota mergaitė. Netrukus daktarienė galėjo aiškiai pasižiūrėti į mergaitę. Visai menkutėlė, taip išbalusi, rodė neturinti kraujo lašelio. Akys juodos, didelės, o sudžiūvusiam veidelyje atrodė nepaprastai didelės, karščiu spindinčios; tamsūs trumpi plaukai taip susivėlę, tarytum metus nešukuoti. Boba taisėsi išvynioti kojas. Tuo tarpu atsidarė durys, ir įėjo daktaras.

– Jau sugrįžai? kaip gerai! – sušuko pati. – Eikš, turiu čia sergančią našlaitę, apveizėk ją ir pasakyk, ką turiu su ja daryti.

Daktaras prisiartinio, pasižiūrėjo į nuautas kojeles. Baisiai išrodė. Nuo pat letenų lig kelių buvo viena baisi opa.

– O Dieve, į ką tos kojos panašios! – sušuko, gerai apžiūrėjęs. – Kodėl taip apleidot? Kodėl laukėte taip ilgai, neatvežėt jos pirmiau? Širdies neturit, ar ką, kad taip vaiką žudote? Ką aš dabar jai padarysiu, gal teks kojas nupjauti!

Bobai kinknojo galva ir ketino išsižioti teisintis, bet daktaras pertraukė ją, atsigrįždamas į pačią:

– Paguldyk tuojau mergaitę į lovą, tuomet ateisiu ir pažiūrėsiu, kaip gelbėti.

Išėjo greitai. Daktarienė tuo tarpu pašaukė tarnaitę, liepė nunešti mergaitę į atskirą kambarėlį ir pataisyti ten lovėlę. Paskui atsigrįžusi pasakė bobai:

– Gali važiuoti namo; mergaitė pasiliks ligoninėje.

– Dėkui, dėkui ponytėlei! – tarė boba, bučiuodama rankas. – Tegul poniai Dievas duos atpelną; mes neturtingi, neturime kuo užmokėti; kaip surinksiu kiaušinių, nors dešimtėlę poniai atnešiu.

– Būk rami, nieko nemokėsi, nei kiaušinių nenešiok. Dabar mergaitė mes rūpinsimės.

– Dar žadėjau prašyti ponios, – tarė boba, – ar negalėtum poniai atiduoti drabužiukus, kuriais ji apsivilkusi. Aš pati turiu penketą vaikų, visi pusplikiai vaikščioja.

– Gerai, gerai, tuojau išsiųsiu, – pertraukė daktarienė, – visiškai užmiršau apie tai. Pasilik sveika.

Tai pasakiusi, skubiai išėjo. Miegamajame kambaryje atidarė spintą ir išėmė iš jos mažam vaikui marškinėlius, kurių keletas ten buvo sudėtų staigiam reikalui; paskui nuėjo į kambarėlį, paskirtą nelaimingai našlaitei. Tarnaitė taisė lovą, mergaitė stovėjo prisiglaudusi prie sienos. Daktarienė, priėjusi prie jos, apvilko atneštuosius marškinėlius. Nuvilktuosius, storus ir suvalkiotus, drabužius išsiuntė per tarnaitę bobai. Paskui, paėmusi mergaitę ant rankų, nunešė į lovą. Mergaitė nėmaž nesispyrė. Tylėjo kietai, tik per skruostelius riedėjo stambūs ašarų lašai, drėkino baltus kaip sniegas marškinėlius.

– Labai skauda tau kojeles? – paklausė daktarienė lenkiškai.

Mergaitė įstabiai pasižiūrėjo, bet nieko neatsakė. Matyt, kad minkšta lovėlė patiko jai, nes pati apsiklojo ir akeles primerkė, lyg norėdama geriau pasiskonėti patirtu įspūdžiu. Daktarienė kelis sykius kalbino, bandė išgauti iš jos nors vieną žodelį, bet, negavusi jokio atsakymo, ruošėsi po kambarėlį, nebetardama nei žodžio.

Įėjo daktaras. Apžiūrėjo ligonį, apvyniojo kojeles ir ėjo rašyti recepto. Pati paskui jį išėjo.

– Sunykusi be galo! – tarė daktaras. – Nemažos reikia priežiūros, iki ji iš naujo atkus.

– O kaip su kojomis? Argi iš tikro reiks nupjauti?

– Ne, taip man iš karto pasirodė, bet, įsižiūrėjęs arčiau, radau, jog opos nėra gilios. Pagaliau norėjau pabausti bobą už apleidimą.

Kalta ji, kalta, nors visiškai apkaltinti jos negali, nes tai neturtėlė ir neapsišvietusi... Liūdna pasaka tos mergelės. Nori – pasakysiu?

Ėmė trumpai pasakoti vyrui, ką iš bobos buvo girdėjusi. Daktaras pertraukinėjo kelis sykius; jai

pabaigus, apmaudingai tarė:

– Teisybė, liūdna pasaka, bet ir ne vienintelė, – tas tai visų liūdniausia.

– Einu prie jos, gal ką valgys, – tarė daktarienė ir išėjo.

Mergaitė pasiveizėjo į sriubą, kurią daktarienė jai siūlė, ir, nieko nesakydama, nusisuko į antrą pusę. Daktarienė, pastačiusi bliūdelį ant stalelio, pasitraukė į šalį. Mergaitė paėmė šaukštą ir godžiai išvalgė visą sriubą. Paskui vėl apsiklojo iki pat akių ir, rodė, užmigo. Daktarienė išėjo. Netrukus parnešė iš vaistinės vaistus. Paėmė šaukštą, pamaži įėjo į ligonio kambarėlį. Mergaitė gulėjo tyliai, bet nemiegojo. Pasilenkė prie jos ir tarė:

– Zoselyte, reik vaistai išgerti; nuo jų nebeskaudės tau kojelės, galėsi bėgioti, kaip pirmiau.

Mergaitė nieko neatsakė. Daktarienė pripylė šaukštą vaistų ir norėjo įpilti į jos burnelę. Staiga kaip stums ranką ir išliejo vaistus ant antklodės. Daktarienė neištarė nei žodžio, padėjo ant stalelio, o pati atsėdėjo prie lovos ant kėdės ir giliai užsimastė. Valandėlę buvo tyla; pirma prašneko mergaitė, kuri, atkreipusi į daktarienę galvą, paklausė:

– Kodėl manęs nemuši? Šimkienė mane būtų mušusi. Kartą netyčia paliejau kruopas iš bliūdelio, tai taip mušė, taip mušė!.. Ji mane dažnai mušdavo...

– Nesibijoki, Zoselyte, aš tavęs nemušiu. Aš žinau, kad tu išgersi vaistus. Juk tu nori turėti kojeles sveikas, nori bėgioti, o ne gulėti lovoje. O kaip gersi vaistus, tai greitai išgysi!

– Nenoriu išgyti, nenoriu, – sakė mergaitė verkdamą; – noriu prie mamytės, prie mamytės!

– Zoselyte, juk tu atmeni, kaip tave mamytė mylėjo, kaip norėjo, kad visuomet būtum sveika, linksma, kad bėgiotum, o ne gulėtum. Mamytė žiūri į tave, širdelę jai skauda, kad Zoselė tokia serganti, kojelės jos nesveikos... Jeigu mamytę myli, tai turi stengtis greičiau išgyti ir būti linksma.

– Oi, mamytė mane labai mylėjo, niekad jos nemušė. O kaip man galvelę skaudėjo, tai mamytė nuliūdo ir verkė...

– Matai, Zoselyte!.. Dėl to reikia išgyti greičiau, kad ten, danguje, mama neverktų. Kaip gersi vaistus, aš čia prie tavęs pasėdėsiu, ir gražią pasaką pasakysiu, ir padainuosiu, jei norėsi.

– O kaip išgysiu, neatiduosiu manęs atgal Šimkienei?

– Ne, Zosele, ne! nebeduosiu tavęs niekam. Būsime sykiu, bėgiosime, žaisime... aš tau lėles gražias parėdysiu, knygeles su paveikslėliais parodysiu... aš tave labai myliu, Zosele, ir niekam neatiduosiu, nebijok!

– Mamytė turėjo gražią knygelę su paveikslėliais, bet Antanukas su Juruku sudraskė. Mamytė mane labai mylėjo, labai... Tu manęs taip nemylai... Kaip išgysiu, tikrai muši... Niekas manęs dabar nemylai, ir aš nei vieno nemyliu, tiktai mamytę, o Šimkienės nekenčiu... Duokš vaistus, išgersiu!

Iš sykio išgėrė paduotus jai vaistus; nesusiraukė, nors buvo kartūs ir neskanūs. Patylėjo valandėlę ir vėl pradėjo:

– Aš nenorėjau Šimkienės žąsų ganyti... Tyčiomis nesaugojau už tai, kam ji ant mamytės šaukė. Neteisybė, ką ji sakė. Mamytė buvo tokia gera!.. Ir ant manęs šaukė, kad dykai duoną ėdu, todėl nieko neėdžiau, nors išalkusi buvau. Vis bėgiojau ant mamytės kapo ir meldžiau, kad mane prie savęs pasiimtų.

Mergaitės veidelis išraudonavo, akys žibėjo kaip žiburėliai, matyti, karščiaavo. Daktarienė pabūgo, idant šnekta neprivargintų per daug.

– Dabar gulėk tykiai, Zosele, – tarė, – ir klausyki, aš tau pasakysiu pasaką.

Ir pradėjo pasakoti gražią pasaką apie geras laumes, apie našlaitę, kurios Dievas neapleido. Mergaitė klausė ir tēmyjosi¹⁶; gulėjo tykiai, įsmeigusi akeles į sakytoją. Už valandėlės pertraukė:

– Žinau, žinau tą pasaką. Mamytė dažnai man ją pasakodavo, – labai graži! Sakyk, sakyk toliau! Tu labai panaši į mano mamytę: ir plaukai tokie dideli, ir akys tokios mėlynos, kaip jos. Na, sakyk toliau!

Ir vėl pasakos žodžiai plūdo iš daktarienės lūpų, tykiai, meiliai, kaip linguote lingavo. Mergaitė pertraukė vėl:

– Ir mane Dievas saugoja, teisybė? Nes tu mane iš Šimkienės atėmei ir atgal nebeatiduosiu...

---

¹⁶ Tēmytis – įsiminti.

Pagaliau mergaitės akys pradėjo merktis; iki daktarienė pabaigė pasakoti, našlaitė vargdienėlė užmigo. Sėdėjo dar valandą, paskui, matydama, jog ligonė miega, patylomis išėjo. Kartas nuo karto priedavo prie pravertų kambarėlio durų. Už kelių valandų įėjo su vyru. Pridengta lempa neaiškiai apšvietė kambarėlį. Mergaitė mėtėsi ir blaškėsi, skruosteliai degė raudoniu, karštis mušė nuo jos, dažnai nesuprantamus žodžius tarė.

– Turi didelį karštį, – tarė daktaras; – kai pabus, reik duoti vaistų ir paveizėti temperatūrą. Vargšė! Laimė dar, kad ta boba nors dabar atsiminė atvežti ją čia. Nunykusi būtų prie jos.

– Kad tik greičiau išgytų, – tarė jam pati; – taip ją pamilau, kaip tikrą dukterį. Ačiū Dievui, kas kartą labiau prijunksta; viliuosi, kad pamažu pritrauksiu visiškai jos širdelę.

– Kieno gi širdies tu nepritrauksi? Ir ko tu nemyli?.. – tarė daktaras, apkabindamas pačią.

– Atsargiai, nes mane pagadinsi, be paliovos girdams! O dabar eik, atsigulk, nes jau dešimta, o tu nuvargęs. Aš dar pasėdėsiu valandėlę pas savo našlaitę.

Daktaras išėjo, o ji atsėdėjo prie ligonio lovelės. Mergaitė kartais pašokusi sėdos lovoje, spoksojo į ją, kartodama: „Mamyte, mamyte!“ – turbūt, laikydama ją motina. Tai vėl šaukė, kad Šimkienė muša, šaukė pagalbos... paskui krito ant pagalvės ir miegojo. Po valandos tokio klejojimo karštis, matyti, sumažėjo, nes ligonė nustojo blaškytis ir kvėpavimas palengvėjo.

Daktarienė lukterėjo valandėlę, paskui, prisiartinusi prie lovelės, pasilenkė prie miegančios. Mergaitė tuoj atsimerkė.

– Ar tai tu? – paklausė.

– Aš, – atsakė daktarienė. – Ar tau galvelės neskauda?

– Skauda truputį, bet kojelės labiau. Ar naktis?

– Jau naktis.

– Kodėl tu nemiegi?

– Eisiu, bet pirma reik tau vaistų duoti.

Nėmaž nesipriešino, išgėrė šaukštą ir leido pastatyti po pažasčia termometrą.

– Man rodės, kad mamytė čia prie manęs sėdėjo... Tai turbūt tu buvai. Tu labai panaši į mamytę, labai... ir tokia gera, kaip ji, nemuši, ir pasakas tokias pat pasakoji...

Daktarienė pasilenkusi pabučiavo mergaitei į kaktą. Staiga pajuto ant savo kaklo dvi mažas rankeles, spaudžiančias ją iš visos galės, ir pabučiavimą į veidą.

– Ir bučiuoji, kaip mamytė, – šnibždėjo mergaitė, – nieks manęs nei sykio nepabučiavo, jai mirus. Tu pirmutinė! Kokia tu gera! Kaip aš tave myliu! Kaip antrąją mamytę!..

* * *

Po kelių savaičių Zosė bėgiojo jau paskui savo globėją. Skruosteliai žydėjo raudoniu, o jos juokai skambėjo visame bute. Daktarienę vadino savo mamyte, pamylėjo ją taip pat, kaip kitą syki aną mylėjo. Sakydavo visuomet: turiu dvi mamytes – vieną danguje, o antrąją čia, prie savęs...

JAU VAKARUOSE UŽGESO SAULĖLYDŽIAI

Kas aprašys tave, šiltas, giedras vasaros vakare? Kas išreikš, kaip saulė, lyg didis ugnies skritulys, iš lengvo slepiasi už miškų, o aplink ją ant tamsiai mėlyno dangaus šen ir ten išbarstyti maži baltai rausvi debesėliai – taip lengvi, taip permatomi, tarsi pūkai, iškritę iš pralekiančio per dangų angelo sparnų... Kaip lengvas vėjelis pasikėlė iš vakarų pusės, suraukė dailią upės mėlynę ir vėl išnyko; artimaj bažnytėlėj suskambėjo varpai „Angelas Dievo“... Jų grynas balsas plaukia iškilmingai per orą, perimtą pušų ir baltų dobilų kvapo, ir kartu su juo lyg balzamas liejasi į širdį...

Iš laukų grįžta žmonės namo, barškindami dalgiais, dainas dainuodami; o iš antros šalies girdėti balsai visokių gyvulių, pareinančių namo nakvynės... Žiūri, klausai... ir gera tau, ir malonu, ir laiminga, ir ilgu kažin ko...

Kas aprašys tave, vasaros vakare?! Ne, reikia tave justi, reikia matyti ir girdėti, idant visas tavo grožybės suprastum!!

* * *

Keliu nuo laukų pareina būrys kiaulių, o paskui jas bėga piemenėlis. Bėga, gena savo pulkelį ir šnekasi su juo:

– Balčike, prisiėdei gerai po pūdymą, vos paeiti gali... Juodpetuk, o tu kur lendi į griovius? Mat esti nori dar. Reikėjo esti per dieną, ne bėgti vis toliau ir toliau... gerai tau! Dabar jau ne laikas, eik gulti sau išalkęs, kad toks esi! Ir aš jau išalkau, gerai, kad greit vakarienės gausiu... O, kaip man buvo linksma šiandien skaityti tą knygą! Nė just nepajutau, kaip vakaras atėjo... O Juozukui ir Mortikei taipogi tinka: kaip priišti sėdėjo prie manęs ir klausė skaitymo... Graži knygutė! Kaip tą pabaigsiu, kitą paprašysiu panelės... Rytoj sekmadienis... kad kas mane į bažnyčią išleistų, tai džiaugčiaus! Pasiklausyčiau vėl, kaip vargonais groja... Ak, tu Dievuliau! Kad užgros, rodos danguje esi – taip gražiai! Klausyčiau ir klausyčiau – be galo! Bet kaip eisi? Kas paganys tas mano kiaules?

Motina, pagrįžus iš laukų, stovėjo jau prie tvarto, laukdama savo Taduko; padėjo jam suvartyti kiaules, uždaryti tvartą, klausdama, ar gerai ganė, ką dirbo bedabodamas. Pagaliau pridūrė:

– Jei nori, eik rytoj į bažnyčią, aš tau kiaules paganysiu... Seniai bebuvai, eik, pasimelsk, vaikeli tu mano!

Pašoko aukštyn Tadukas iš džiaugsmo, pabučiavo motinai į rankas ir kartu su ja nuėjo į trobą, kur jau ant stalo garavo dubuo, pilnas skanios, baltos bulbienėlės...

* * *

Parėjo ir Zikas su dalgiu ant pečių... Pavargęs eina jis pamažu link savo trobelės. O vaikai jau seniai laukėjo ir veizėjo, kada jis pasirodys ant takelio. Pamatė ir lyg pupos išbiro prie tėvo: kabinasi jam prie kelių, bučiuoja rankas, grobsto už sermėgos ir dalgio... Jis vieną paėmė ant rankų, kitus veda už rankelės, juokiasi ir vos paspėja kiekvienam atsakyti.

– Tetušėl, ar žinai, kas bus vakarienei? Taip skani bus, ok! Bus bulbių kukuliai su rūgščiu pienu!

– Aš šiandien padėjau mamai daržą ravėti! Kad ravėjau, tai ravėjau – „kaip sena“, sakė mama!

– Mama šiandien išmušė Mortikę ir Kazelę... Mama joms liepė daboti Praniuką, o jos sau bovijosi¹⁷ lėlėmis ir nematė, kad jis įlindo į purvynus ir susitėpė visą savo jupelę¹⁸...

– Tetušėl, o juk šiandien šeštadienis! Ilgiau pasėdėsime, ir papasakosi mums pasakų! O rytoj prie darbo nebeisi, atsilsėsi sau... eisi į bažnyčią ir mus paimsi, tėtušėli, ar paimsi?!

Zikas vos paspėja kiekvienam atsakyti į klausimus ir pasipasakojimus... O troboj Zikienė jau laukia jų su garuojančiais kleckais¹⁹ ir baltu pienu. Apsėdo stalą tėvai su vaikais – šnekasi, juokuojasi, džiaugiasi ir linksminasi. Džiaugiasi vaikai, jog tėvas papasakos jiems pasakų ir nuves į bažnyčią; džiaugiasi Zikienė, jog matys vyrą visą dieną; džiaugiasi Zikas, jog atsilsės po sunkaus šešių dienų darbo. Visiems gera, visiems linksma ant širdies. Palaimintas tu, vakare, duodantis atilsį pavargusiems, grąžinantis pačiai vyrą ir tėvą vaikeliams!..

* * *

Seniai jau vakaruose užgeso saulėlydžiai... Milijonai žvaigždžių užsidegė neapribotoj dangaus mėlynėj... Mėnulis pakilo iš už plataus miško ir pila ant žemės savo balzganus spindulius, lyg sidabro vualiu uždengdamas ją prieš miegą... O ji jau miega... Vien brėzlių balsai nuo pievų girdėti... vien vanduo ūžia ramiai prie malūno... Ir nemiega dar jaunuomenė, nors praleidus dieną, sunkiai

¹⁷ Bovytis – žaisti.

¹⁸ Jupelė – suknelė.

¹⁹ Kleckai – miltų ar tarkuotų bulvių tešlos gumulėliai.

darbuodamos: mergelės ir vaikinai iš dvaro susirinko į būrį ant Ventos krašto ir taisosi dainuoti. Atėjo ir kalvis, pirmas muzikantas ir dainininkas, su klarnetu; paėmė kelis tonus, pralėkė gamą per balsus ir užtraukė ilgą, liūdną melodiją... Tuoju su ja sutarė balsai – ploni ir stori – ir balsi, galinga daina pertraukė nakties tylą...

*Kur žiba žiburėliai,
Kur tviska liktorėliai,
Ten laukia manęs motušėlė
Iš kelelio pareinant...*

Pabaigė... O iš antros pusės upės, nuo miestelio, suskambėjo kita... Ten dainavo būrys mergelių ir vaikų iš miestelio; dainavo dainą jauno bernelio, važiuojančio į kariuomenę:

*Kam, motušėle, mane auginai,
Dėl ko mane jauną nuskandina?!*

Dvariškiai klausėsi, o pabaigus aniems, vėl užtraukė – dar gražiau, dar balsiau...

Ir taip vis skambėjo dainos čia nuo vieno, čia nuo antro Ventos kranto... kaskart gražesnės, kaskart liūdnės, kaskart ilgiau traukiamos... Balsios ir galingos plaukė jos nakties tyloje per laukus ir pievas, toli, lig miškų juodų, atmušančių jas plačiai, tūkstančiu atgarsių...

O seni, pajuodavusieji gluosniai, pasilenkę ant Ventos krantų, ir aukštos pušys miškuose atmena pažįstamas melodijas ir klausos, ir iš lengvo judina savo senas galvas, lyg džiaugdamiesi, lyg savo jaunystę atsimindami, lyg stebėdamiesi...

O Lietuva, Tėvyne brangioji! Lietuva – gimtine! Ir kas do vakarai tavo! Ir kas do dainas vaikai tavo dainuoja!!

IŠ MŪSŲ KOVŲ

*Jei po amžių kada skaudūs pančiai nukris,
Ir vaikams užtekės nusiblaivęs dangus:
Mūsų kovos ir kančios – be ryto naktis,
Ar jiems besuprantamos bus.
Maironis*

Tai buvo gražus, didelis sodas ant Ventos krantų. Čia buvo surinkta visa, kas galėjo jį puošti ir daryti malonų: galėjai tenai atrasti ilgas, aukštas alėjas, paslaptingas ūksmynes; gėlynus prie pat upės kranto, žydinčių gėlių prisėtus. Iš vienos pusės stovėjo namai su gražia veranda ir balkonu. Diena buvo karšta, saulė kaitino lyg ugnis, ir ant alėjų tako, pro tankių liepų lapus važinėjo daugybė mažų ir didelių šviesių ritinėlių. Ta alėja iš lengvo leidosi lig upės kranto. Buvo čia taip ramu, malonu, poetiška... nieko netrūko tos gražios vietos romantiškumui: buvo upė, užianti patyiliais; ūksmingi medžiai, kvepiantieji žiedai ir jauna pora, atsisėdusi ant balto suolo alėjos gale. Panelė buvo jaunitelaitė, tarsi vakar užvakar ilgus rūbus apsivilkusi; ponaitis dėvėjo studento uniformą. Tamsūs jo ūsai juodavo ant dailaus veido.

– Negaliu aš tamstai apsaityti, Stanislovai, – tarė panelė, – kaip džiaugiuosi, nuvažiavusi į tas vardines pas poną P.! Ilgai prašiau mamos, kol išprašiau nuvažiuoti; bet tas meldimas užsimokėjo man trejopai: taip ten buvo gera, taip maloniai praėjo laikas, kaip niekad!

– Kas tenai taip buvo, įdomu žinoti?!

– Daug buvo! Studentų ir užbaigtų žmonių būrys, keli kunigai ir ponas... žmonės įvairios lyties, įvairaus amžiaus. Vieni šoko, kiti šnekėjo – kam kas patiko... Bet visus vienijo tėvynės meilė. Daug

buvo kalbėta... ir kalbėta lietuviškai... O apie kokius gražius dalykus, Staseli!.. Apie tėvynės meilę, apie prastų žmonių švietimą, apie prikėlimą iš dabartinio miego...

– Aa, tai buvo „litvomanų“ susirinkimas!

– Kaip taip gali sakyti? Kokią turi teisę taip neprotingai vadinti tuos, kurie myli savo tėvynę... Pamąstyk, kaip žemai stovi tie, kurie manija vadina tai, ką žmogus turi savyje geriausia, aukščiausia, kaip tėvynės ir žmonių meilė. Jei tai yra manija, tai kas teisybė, kas teisingumas?!

– Paprastai sakoma, kad maniją turi tas, kuris nuolat mąsto apie vieną kokią idėją, štai, kaip lietuviai apie savo patriotizmą.

– Bet pasakyk man, argi galima būti per daug patriotu! Kaip negalima būti perpus vagimi: ar pavogei rublį, ar šimtą – vis tiek esi vagis; taip pat ir su patriotizmu. Arba esi patriotas, arba nesi. Tik ne kiekvienas gali būti lygiai naudingas tėvynei: galima jausti labai giliai, bet jėgos gali būti mažesnės už kitų. O priekaištas, kad lietuviai per daug mąsto apie savo patriotizmą, taip pat neturi pagrindo. Man rodos, kad, kaip atskirą žmogų, taip ir tėvynę negalima mylėti per daug; meilė yra jausmas toks platus, aukštas ir gilus, jog sunku apimti ją visą, o per daug jos turėti – negalimas dalykas. Ar norėtumei, kad lietuviai būtų tokie patriotai, kaip Jūs?! Gerai būtų, nėra ką sakyti! Norėčiau žinoti, ar daug paguodos turi Lenkija iš to jūsų patriotizmo! Bene taip jis pasireiškia, kad kartais „z dymem pożarów“ padainuojate ir pašokate mazūrą²⁰?! Sergėk mus, Dieve, nuo tokių patriotų!

Studentas pasilenkęs žiūrėjo jai į akis, paėmęs jos ranką, pabučiavo ir tarė:

– Onyte, gana jau to! Visą savaitę nesimatėme, pasiilgau tavęs, mano brangioji, lyg saulelės! O tu, užuot pamylėjusi savo sužadėtinį, užvedi ginčus ir užpuldinėji mane.

– Staseli, aš juk taip pat pasiilgau tavęs ir be reikalo neužpuldinėju. Bet kaip aš kitaip išreiškiu tau savo meilę, jei ne apsakinėdama tau savo giliausius jausmus ir mintis! O dabar tiek jų turiu po tų vardinių! Ar tau nemalonu manęs klausyti?

– Na, sakyk, mano gėlele, klausysiu, ausis ištempęs.

– Ak, Staseli, kad žinotumei, kaip ten buvo su jais malonu! Kaip malonu matyti, kad niekas iš jų nemato vien kaip pasisotinti, bet kiekvienas turi aukštą idėją, myli tėvynę iš visos širdies... Gal kitų pažiūros ir keliai, kuriais eina, ne visiškai man patiktų, bet tikslas visų vienas, aukštas, šventas – tėvynės labas! Ir kiekvienas, kaip išmano, stengiasi pridėti ir savo nors plytelę prie to tėvynės labo...

– Oi, ar neužgavo tik koks iš tų mūrininkų mano mergytės širdelės, a?

– Ak, mesk tuos juokus! Ne žmonės man širdį užgavo, bet jų idėja. Nuo to laiko, kaip apie ją išgirdau ir ją pasisavinau, ramybė atėjo į mano sielą. Pirma buvau lyg pakabinta tarp dangaus ir žemės: man sakė, kad esu lenkė, o širdis traukė prie lietuvių, ir protas sakė, kad laikyti save lenke neturiu teisės... Dabar jau to dvilypumo nėra... Taip ramu ir lengva širdyje... Ar žinai ką, Staseli. Gavau ten visą krūvą lietuviškų knygų ir laikraščių. Tai skaitysiu dabar! Yra ir gerų dalykų tarp jų... yra gražių eilėraščių... kaip būtų gera paskaityti su tavim drauge!

– Aš nesuprasiu: nemoku aš tos lietuviškos knygų kalbos.

– Juk kalbėti moki, tai skaityti lengva įprasti. Ir aš juk nemokėjau, nėra dar pusės metų, kaip pasijutau lietuvaite ir pradėjau skaityti, o dabar jau ir gramatiką truputį pažįstu, ir skaitydama viską suprantu.

– Et, užteks man ir to, ką moku!..

– Staseli, bet man taip būtų malonu skaityti ir mąstyti su tavim! Juk netrukus jau būsima visados kartu; bendras bus mūsų gyvenimas, bendra laimė ir nelaimė. Tai kaipgi brangiausios idėjos, švenčiausios svajonės nebūtų bendros? Kartu juk reikės darbuotis ne tik dėl savo labo, bet ir dėl labo žmonijos, tėvynės...

– Aš turiu viltį, mano vienintele, kad, ištekėjus už manęs, įžengus į naują gyvenimą ir pareigas, visos tos fantastiškos svajonės išvės iš tavo galvelės.

– Kaip tai? Argi tada nebebūsiu žmogus? Tos „fantastiškos svajonės“, kaip tu vadini, yra geriausioji mano dalis... jei atmestumei jas, kas gi bepaliktų?! Ne, tu juokiesi tikrai, suprantu! Palūkėk, dabar

---

²⁰ Mazurka – lenkų tautinis šokis.

pasakysiu tau didelę, didelę paslaptį... O juk ir nesimatėm ilgai – nebuvo kaip. Klausyk! Pasijutus lietuve ir giliai pamilusi savo tėvynę, norėjau būti jai nors truputį naudinga, nors krisleliu prisidėti prie bendro darbo... Išmokau šiek tiek kalbos ir pamėginau rašyti... Ir parašiau apysakėlę. Žinoma, nedaili ji buvo, pirmą sykį sunku pradėti, bet nusiunčiau ją pakritikuoti vienam lietuviui... Ir įsivaizduok sau mano laimę, kai jis atrašė, girdamas mano rašymą ir dėkodamas už jį! Nusiuntęs toliau, ir štai dabar jau ji išspausdinta... Gavau ir tą laikraštį... taip malonu skaityti savo žodžius išspausdintus... o dar maloniau žinoti, kad ją skaito broliai lietuviai... Perskaitysiva kartu, gerai? Aš taip džiaugiaus tuo skaitymu su tavim!..

– Na, na, nesitikėjau... Tai rašyti pasakas turėjai kada, o man laiškus rašei trumpai ir retai... Man rodos, tau, kaip mano sužadėtinei, reikėtų daugiau apie mane ir mūsų ateinančią gyvenimą mąstyti, o ne užsiimti nereikalingais rašymais! Mūsų vaikai galės pigiai knygas pirkinėti, jei jau tiek autorių atsiras!

– Suprantu: nori pasakyti, kad nesu tokia išsilavinusi, jog drįsčiau knygas rašyti... Aš juk nesiskaitau labai mokyta, žinau, ko man trūksta... Tokios mintys...

– Ak, gana! Gana jau to patriotizmo, gana tų idėjų, rašymų! Tai vis dalykai, visiškai netinką mums... O tų tavo pasakų aš visiškai nesidomiu pamatyti... Kam jos man, kad turiu tave šalia ir galiu klausyti tavo gyvų žodžių, ne užrašytų, ne sakančių apie kažkokias abstraktiškas idėjas, bet tvirtinančių vien meilę man! Nereikia man tavo patriotizmo nei talento: myliu tave pačią – ir šalin visa kita!

Onytė tylėjo. Akis plačiai atidarė ir įsmeigė į tolj, kur pro liepų lapus nuo saulės blizgėjo Ventos bangos. Taip pat blizgėjo ir jos akys nuo užplaukiančių ašarų; jos lūpos vos, vos pradėjo virpėti, lyg nuo sulaikyto verksmo.

– Juk žinai, ką vokiečiai tvirtina, kad nelaimingas vyras, turįs garsią pačią, tai, matai, aš nenoriu būti toks nelaimingas...

Prisiartino prie Onytės ir, palenkęs galvą, žiūrėjo jai stačiai į akis.

– Kas čia pasidarė mano brangiajai? Akelės žiba, lūpelės dreba... O, kaip tau gražu blizgančios akelės! Į sveikatą eina karštas ginčas... Seniai išrodei taip stebuklingai! – paėmė jos rankas ir pabučiavo vieną ir antrą. Staiga Onytė pašoko nuo suoloelio:

– Prašau, leisk mane! Eisiu jau iš čia! – sušuko.

Jis dar ne tuoju paleido jos rankas; tebelaikydamas jas, atsakė:

– Tai ir aš kartu eisiu... Jau atsibodo sėdėti...

– Ne, aš eisiu viena... Leisk! – Išrovė rankas ir nubėgo alėja į namus.

Parbėgus nuėjo tiesiai į savo kambarėlį, užsisklendė duris ir puolė į lovą. Ilgai sulaikytos ašaros išsiliejo dar didesne galia. Gera valandėlė praėjo, o ji vis gulėjo, veidą į priegalvį įsikniaubusi, drebėdama nuo verksmo ir retkarčiais dejuodama: „Ak, Dieve!“ Pagalios atsikėlė, nutrynė veidą ir ėmė vaikščioti po kambarį, pusbalsiu kalbėdama su savim:

– Ak, kaip man širdis skauda! Kaip sunku! Dieve, argi tai tiesa?! Aš jam atvėriau savo širdį, pasakojau brangiausias mintis, o jis sako: „Gana to patriotizmo... Mylįs mane pačią!...“ Ką tai reiškia? Ar aš pati tai tik nosis, akys, rankos?! Tvirta ta meilė – nėra ką besakyti! Priges akių ugnis – ir jau jos nebėra. Jo akys, nors ir gražios, man niekai, jei jose nesireiškia graži siela... Praeis, sako, tos svajonės... Ak, Jėzau mano! Kas gi bus? Matau dabar aiškiai, kad paliks toks per amžius... O kaip man reikės su juo visados būti? Vieną sykį išgirdus tokias pažiūras, širdis plyšta; kas gi bus, kad reikės jų klausyti kas dieną! Kas man dabar daryti, kas daryti?!

Atsisėdo prie lango, padėjo galvą ant rankų ir susimąstė.

Štai, metai pasibaigė, kaip susižiedavo su Stanislovu. Tai buvo pernai, taip pat pirmomis birželio dienomis... ji ką tik pabaigė 17 metus. Už metų jis pabaigs universitetą, ir tada susitarė apsivesti. Pažįsta jį seniai, nuo pat kūdikystės; Stanislovo tėvo dvaras netoli jų; visos šventės ir atostogos, kada tik pargrįždavo jie namo, praeidavo jiems kartu; beveik kasdien buvo jis čionai. Kartu žaidė, kartu augo... Jis visada buvo linksmas, rūpestingas; gražiai grojo, dar gražiau dainavo... pasirodė jai geros širdies, prisirišo priėjo. Stanislovas seniai ją pamilo, pareiškė jai savo meilę, paprašė motinos atiduoti jam Onytę, ir Onytė prižadėjo būti jo pati... Motina nesakė nieko, atidavė visiškai jos valiai; širdies

gilumoje gal norėjo to ir džiaugės Onytės sutikimu, nes Stanislovas buvo neblogas vaikas, be to, turtingas, o jų reikalai gana blogai stovėjo. Onytė jautėsi laiminga: Stanislovas labai ją mylėjo, o jai rodėsi, kad ji myli taip pat. Taip buvo jai visados ilgu be jo, taip laukė jo parvažiuojant, taip gerai bėgo laikas su juo... Onytė mėgo muziką; grodavo kartu ir dainuodavo; mėgo skaityti – skaitė kartu poezijas ir apysakas... Bet apie rimtesnius dalykus jie mažai tekalbėjo; dažniausiai juokdavosi, kalbėjo apie meilę, žaidė. Taip buvo ir jam atvažiavus Kalėdų. Velykų atvykti negalėjo, o ji tuo tarpu labai atsivainė. Po Kalėdų nuvažiavo pas savo drauges ir ten pažino kelis lietuvius patriotus. Išgirstos idėjos, aukštos mintys, pasišventimas tėvynei užkaitino jai širdį taip, jog ta paviršutinė luoba ištirpo, ir jos siela, jautri ir graži, išsinėrė, lyg plaštakė iš vystyklų. Perimta tos naujos meilės, ėmė mokytis lietuviškai, ėmė mokyti kitus, pagaliau – pati pamėgo rašyti. Naujas gyvenimas jai prasidėjo, ir niekadoms pirma nesijautė tokia laiminga. Tik laukė kuo greičiausiai atostogų, norėjo pamatyti Stanislovą, apsaityti jam viską ir patraukti į save. Žinojo, kad jis ne lietuvis, bet ir ji juk pirma nebuvo lietuvė, o dabar pasidarė. Neabejojo nė valandėlės, jog ir jis taip pat pakryps prie tos aukštos idėjos. Pagal jos nuomonę, savo tėvynės meilė yra toks paprastas jausmas, jog negalėjo jai nė galvą ateiti, kad kas jos nepripažintų. Ji dėl to pirma nesijautė lietuvė, kad iš nieko negirdėjo apie tai; bet, pažinus tą idėją, tuojau priėmė ją visa širdimi. Taip pat, rodėsi jai, padarys ir kiekvienas išmintingas žmogus, o Stanislovas – tai be abejonės!

Ir mąstė ji sau, kokį džiaugsmą jam suteiks, parodžius išspausdintą savo apysaką... Kaip jis padės rašyti kitas... Kaip paskui, gyvendami kartu, darbuosis tėvynės labui... Ir staiga štai, tarsi, kokia uždanga nuo jos akių nukrito: aiškiai pamatė, kad tikrasis Stanislovas ir tas, kurį ji nešiojo savo atminty, yra tai du visiškai skirtingi asmenys. Pamatė baisią tikrovę, jog jis jau kitoniškas būti negali... Negalėjo ji atspėti, dėl ko taip yra; buvo dar per jauna ir per mažai pažino žmones... bet jautė, jautė visa širdimi kuo aiškiausiai, kad svajonės neįvykdomos, kad Stanislovas niekadoms, niekadoms jos nesupras. Pamatė, kad jos siela jam visiškai nereikalingas dalykas. Myli ją tikrai, bet savotiškai: myli vien jos kūną; visas jos svajones, idėjas laiko kaprizais, kurie šiandien yra, o rytoj išnyksta. Atėjo jai į galvą, kad jis daug didžiau nuliūstų, jei vienas jos pirštas nustotų savo gražios lyties, nekaip kad jos siela nustotų aukščiausių savo idealų.

Dabar, rymodama prie lango, spaudė ji sau galvą ir mąstė, kas daryti. Jautė, kad jis jai nebe tas, kas buvo: ta viena trumpa valandėlė atitolino jį, rodos, per šimtą mylių; svetimas jis dabar, visiškai svetimas... Kaipgi reiks su juo gyventi, kaip būti?! Ji dabar jaučia, kad gyvenimas tai didis atsakymas prieš Dievą, žmones, žemę. O kaip ji atliks savo pareigas su tokiu vyru šalia savęs? Ar jis apskritai leis jai svajoti apie kokias kitas pareigas, be pareigų jam?! Ak, ne! Taip būti negali! Dieve sergėk, kad aš paniekinčiau šventus savo idealus!

Saulė jau žemai stovėjo, kada Onytė pasikėlė nuo lango. Namie jos pasigedo ir šaukė. Visą tą vakarą ji bėgiojo, tarsi labai užsiėmusi: sunku jai buvo pasilikti su Stanislovu; kaip įmanydama, bėgo iš jo akių. Jis norėjo ją sugauti, bet nepasisėkė, ir taip persiskyrė, neprakalbėję nė žodžio tarp savęs.

* * *

Mažai temiegojo Onytė šią naktį: mintis, kas daryti, nė valandėlės nedavė jai ramybės. Juto ji viena, kad ištekėti už Stanislovo yra jai beveik negalimas dalykas. Tas įsitikinimas suteikė jai daug skausmo, neramumo ir nelaimės. Juk davė jam žodį, pažadėjo būti jo pati – kaip dabar atsakyti? Ką galima manyti apie žmogų, taip greit keičiantį savo žodžius ir laužantį pažadus? Ką pamanyt Stanislovas? Ar jis kaltas, kad ji taip idealizavo jį ir pakeitė savo pažiūras?!.. O motina, – ką ji pasakys? Ar pripažins teisingas tas priežastis, kurios jai visą laimę kuria?

– Ak, Dieve, kaip man išeiti iš tų pinklių?! – tarė ji sau, rankas laužydama. – O kuo aš kalta, kad dabar tepraregėjau, dabar tepažinau šventas tiesas?! Teisybę pasakius, ir laiko nebuvo ligšiol: juk dar visiškai vaikas buvau, kada daviau jam žodį ir susirišau visam gyvenimui... Negaliu ir negaliu laikyti to žodžio, tebūnie, kas nori!

Žino, kad reikės pasikalbėti su Stanislovu, kad reikės padaryti kokį nors galą, bet taip baugu jai

buvo tos valandos, jog norėjo ją kuo toliausiai nustumti. Atsikėlė anksti ir nubėgo į sodą. Vos priėjo lig alėjos, prieš ją atsistojo Stanislovas. Ji krūptelėjo ir sustojo vietoje: niekad jos nesikeldavo taip anksti, ir jai nė į mintį neatėjo susitikti su juo. Linksmi šypsodamasis, jis tarė:

– Mat, kaip atspėjau, kad šįryt anksti atsikelsi... Norėjau pasakyti tau labą dieną čia, be liudytojų... Na, ką? Ar kaprizai per naktį praėjo? Ką? Lyg debesis buvai vakar vakare... O už ką aš turiu kentėti? Tiesa, gal ir nusikaltau truputį, taip visai nebudamas tavo literatūrinio darbo... mat užkabinau autoriaus savimylą. Už tai atleisk man ir būk vėl gera, mano brangioji!

Paėmė jos rankas ir kėlė prie lūpų. Bet Onytė išrovė jas staiga, nekantriai ir atsitraukė toliau. Jo veidas paraudo, akys sužibėjo.

– Kas tai, Onyte?!... Aš, tavo sužadėtinis, negaliu rankų pabučiuoti?! Nenuiek su savo kaprizais per toli, nes aš ne toks kantrus, kad nuolat kentėčiau! Ką tai reiškia? Aš – tavo sužadėtinis... Neužmiršk, kad turiu savo teises ir niekinti savęs neleisiu! Ką aš tau padariau? Dėl kurios priežasties mane taip priimi?!

– Nieko man nepadarei... O aš jokių kaprizų neturiu... Tai jausmai – gilesni ir nepraeiną taip greit...!

– Taip?! Tai kokie jausmai? Bene kas iš litvomanų tokių įspūdį padarė ir pakreipė širdį nuo sužadėtinio?! Vienok manau, kad dar nusiraminsi ir išmesi iš savo galvos kvailumus... Bet aš nenoriu būti jų auka ir geriau pasitraukiu tau iš kelio... Tuoju po arbatos važiuoju namo ir negrįšiu čionai, kol nepraeis tavo fantazijos. O kad žinočiau, kada tai atsitiks, lauksiu nuo tavęs raščiuko. Parašius tau, kad atvažiuočiau, – būsiu pas tave tą pačią valandą... Su Dievu!

– Gerai... parašysiu...

Nusilenkė jai ir nuėjo. O po arbatos, pasakęs visiems turįs svarbių reikalų namie, išvažiavo.

* * *

Po pietų reikėjo Onytei važiuoti kažkokiais reikalais pas tetą, ta teta, jos tėvo sesuo, buvo jau suaugusi moteriškė, generolo našlė; labai didžiavos savo titulu, aristokratiškumu. Kadangi vaiku neturėjo, o buvo turtinga, visa giminė, atsimindama jos palaikus, teikė jai, tarnavo ir klausė jos patarimų. Gyveno ji netoli Onytės tėvų. Onytė nuvažiavo ten viena. Išklausius naujienų ir privalgydinus, ponia generolienė išsivedė ją į saloną. Ten, atsisėdus ant sofos, parodė jai greta stovintį fotelį, tardama:

– Atsisėsk čia, noriu su tavim pasikalbėti.

Onytė užėmė parodytą vietą, o tetulė taip pradėjo:

– Gerų dalykų apie tave sužinojau, Onyte! Nesitikėjau, nesitikėjau... Važiavai į kažkokį pokylį, kuriame buvo vien litvomanai, chlopomanai, prasčiokai! Graži draugystė! Būriškai su jais kalbėjais, būriškai turėjo būti ir pasielgimas...

– Tetule! Tai buvo žmonės išsilavinę. Aš kartu su mama buvau... paklausk jos...

– Nepertraukinėk manęs! Taip, negaliu nesistebėti, kad tavo mama taip netinkamai pasielgė... Tai draugystė ne tau... Atsimink, kad esi bajorė nuo tėvų protėvių, ir kad mūsų giminė nesidraugavo su prasčiokais! Ar jie išsilavinę, ar ne – vis tiek prasčiokas palieka prasčioku. Negali jie išsilavinti taip, kaip mes, kurie išsilavinimą perimame kartu su tėvų krauju... Palūkėk, nepertraukinėk! Nerūpi man žinoti tavo nuomonės! Girdžiu dalykų dar blogesnių: tu paniekinai savo kalbą, paniekinai viską ir ėmei prasčiokams ra-ši-nė-ti!!! Teisintis nėra ko: žinau tai iš tikrų šaltinių. Pradėjai mokytis lietuviškai, rašyti knygas, mokytis prasčiokus, draugauti su jais. Dieve!.. Onyte, štai žiūrėk, čia yra tavo protėvis... – ir, ištiesus ranką, parodė portretą, pakabintą ant sienos. – Buvo tai ponas iš ponų, kaštelionas, aristokratas... Ką gi jis pasakytų apie tavo pasielgimą?! Jis grabe apsiverstų ir iškeiktų tokią nevertą dukraitę!..

Onytė nenoromis pakraipė galvą į portretą ir įsmeigė akis į jį. Kaip vakar sode, blizgėjo jose ašaros, ir lūpos pamažu drebėjo. Kaip pro rūką matė apskritą savo protėvio veidą su ilgais ūsais, paskustą čiuprą, raudoną kontušą ir aukso karabelą prie šono. Jo lūpos šypsojosi, mėlynos akys linksmi žiūrėjo į savo dukraitę, kuri išbalusi ir drebanti sėdėjo kaip teisme. O teisėjas tuo tarpu kalbėjo toliau:

– Visų tų kvailumų jau pasirodo vaisiai: susibarei su savo sužadėtiniu, įžeidei jį... privedei lig to, kad turėjo išvažiuoti ir laukti, kol tavo fantazijos praeis. Tavo laimė, kad dar jis toks geras ir taip tave myli: galėtų išvažiuoti visiškai... Bet tu valdyk savo kaprizus ir fantazijas! Atsimink, kad jis ne prasčiokas, o ponas iš ponų! Nesi jau vaikas, supranti gerai, kad galėsi Dievui dėkoti už tokią laimę. Ta partija tokia gera, jog daug, daug jos tau pavydi, nes jis ir ponas iš ponų, ir jaunas, ir turtingas, ir gražus... Tokios antros partijos nebesulauksi, nemanyk! Dėl to dar sakau: valdyk savo fantazijas! O apie prasčiuokus liaukis galvojus!.. Ir jeigu, sergėk Dieve, kada išmainyti norėtumei Stanislovą į kokį chlopomana, gali manęs neskaityti savo tetule! Išsižadėsiu tada tavęs, kaip tu išsižadėsi savo protėvių, savo herbų, savo pareigų ir giminės šlovės!

Pabaigė. Onytė vis sėdėjo, akis į portretą įsmeigus. Ašaros drebėjo, drebėjo jau ant blakstienų, bet, surinkus visas savo jėgas, neleido joms išsilieti ant veido. Ponia generolienė, pabaigus pamokslą, staiga nusuko kalbą ir liepė jai pažiūrėti, ar paruošta arbata. Onytė pašoko, kaip iš miego, ir nuėjo. Neilgai jau beviešėjus, išvažiavo namo.

Vakare, po vakarienės, Onytė priėjo prie motinos, pabučiavo jai ranką ir tarė:

– Motušėle, eikim į mano kambarėlį! Noriu tamstai pasakyti daug, daug... ir patarimo pasiklausti.

– Matau jau nuo vakarykščio, kad esi ne tokia, kaip visados, – atsakė motina. – Na, eikiva!

Nuėjo. Motina atsisėdo fotelyje prie lango, o Onytė ant žemo suolo prie jos kojų.

– Motuše, ar žinai, dėl ko išvažiavo Stanislovas? Ne dėl kokių reikalų, bet dėl to, kad su manim susibarė...

– Barniai tarp įsimylėjusių – dalykas paprastas. Greit vėl susitikssite.

– Ak, ne! Ne tokie barniai, motušėle! – Ir Onytė ėmė pasakoti viską nuo pat pradžios. Kaip per išpažintį atidarė ji savo širdį motinai. Sakė, kad pažinus lietuvius, pasisavinus jų idealus, kaip norinti darbuotis dėl tėvynės ir artimo gero... Toliau papasakojo savo kalbą su Stanislovu, savo kančias ir tetulės užpuldinėjimus.

– Mat Stanislovas iš čia nuvažiavo pas tetulę, apskundė mane ir prašė turbūt, kad ji mane į dorą kelią atvestų. Motušėle, tu neužpulsį juk ant manęs taip, kaip jie; pasakyk, ką man dabar daryti?!

Ji, glostydamą Onytės plaukus, atsakė:

– Mano vargšėle! Tai taip kentėjo per tas dvi dienas! Aš žiūrėjau ir suprasti negalėjau, kas tau yra, ir laukiau, kada man pasakysi... Nebarsiu tavęs, nebijok! Buvau kartu su tavim pokylyje, pažinau lietuvių patriotus ir jų idėjas... Tos idėjos šventos, Onyte! Kiekvienas, laiką save krikščioniu ir norįs pildyti įsakymą apie artimo meilę, turi jas pripažinti... Nepyksiu aš ant tavęs, bet džiaugsiuos, kad mano dukrelė atrado tiesų kelią ir žengia juo... Aš jau nebe jauna, išauginta kituose idealuose – sunku man imti darbuotis lietuvybei, prisidėsiu tik tuo, kad nebūsiu jai priešinga ir kitus raginsiu prie to darbo... Ir tave, Onyte, nors tavęs raginti nereikia... O Stanislovui reikia sugrąžinti žodį, Onyte, jei jauti, kad jis tau yra svetimas. Kitaip negalima... Mano kaltė, kad leidau tau, tokiam dar vaikui, davinėti žodį ir rištis visam gyvenimui. Bet maniau, kad myli jį, na, ir tikrai tada mylėjai... Aš juk neraginau tavęs... Žodį savo laužyti sunku ir nesmagu, bet kitos išeities nėra! Jis geras vaikinys, bet gerai sakai – jo neperdirbsi ir neatversi. Jūsų gyvenimas būtų, ak koks sunkus! Tu norėtumei aukštyn lipti, o jis tau lyg akmuo prie kojų veržtųs... Pasibaigtų tuo, kad tu mestumei šalin savo idealus ar greit išnyktumei iš pasaulio. Dar gerai apmąstyk, o paskui rašyk Stanislovui ir nusiųsk žiedą...

– Motušėle, kaip tai bus?! Juk tau vargai sumažėtų, man už jo ištekėjus! Juk jis tau žadėjo padėti viską sutvarkyti... Kiek aš tau vargo suteikiau, motušėle!

– Niekus kalbi, Onyte! Užteks mums... O jei ir be skatiko paliktume, tai kas? Argi save parduotumei?! Nėra ko bekalbėti! Dalykas baigtas! Žinoma, sunku bus ir jam... turės pakentėti truputį; bet viliuos, kad greit nusiramins. Parašyk laiškėlį, rytoj anksti išsiųsiu... Ir nusiramink, mano Onytė! Kitaip pasielgti negalima: blogai padarytumei, eidama už jo be meilės, be sielų susivienijimo.

– Man dar didžiau skaudu, motušėle, jog ir Stanislovas, ir tetulė mano, kad aš dėl to atmetanti jį, jog man į širdį įkrito vienas lietuvių! Ar negali jie to suprasti, kad idėja kartais stipriau patraukia, negu žmogus?

– Jie pagal save sprendžia, Onyte; jiems sunku suprasti tai, ko jie patys negalėtų pajusti.

Motina išėjo, o Onytė atsisėdo rašyti laiško. Trumpas jis buvo, ir neilgai rinko ji žodžius:

„Pone Stanislovi! Įsitikinau, kad mano kaprizai greit nepraeis. Ką tamsta vadini kaprizu, tas man yra brangiausia ir teisingiausia žmonių gyvenime. Dėl to matau, kad gyventi kartu negalėtuva, ir gražinu tamstai žodį ir žiedą. Tamsta sakai, kad myli mane „pačią“, be visų „fantazijų“, t. y. myli tik tai, ką žmogus turi savyje blogiausia, o man tamstos kūnas, tamsta „pats“ be sielos esi visiškai svetimas... Sunku man neapsakomai laužyti savo žodį... Kalta esu... Per lengvai ėmiau tokį rimtą dalyką ... sunku žinoti, kad vis dėlto suteikiu tamstai nesmagumą per savo neapsižiūrėjimą. Prašau atleisti! Džiugina mane viltis, kad meilė tokia paviršutinė, kaip tamstos, greit praeina, ir tamsta atrasi sau kitą, su kuria būsi laimingesnis.

Onytė“.

Sulaikydama ašaras, byrančias lyg žirniai iš akių, drebančiomis rankomis užlipdė voką ir nunešė motinai.

IRKOS TRAGEDIJA

Įbėgusi į kalnelį sodno gale ir pamačius, kad saulė jau tik puse veido težiūri pro savo auksinio rūmo angą, Irka skubiai surinko savo lėles ir nuėjo namo. Ji niekadoms neužsimiršta teleidžiama būti sodne lig saulutei nusileidus. Kartais dar būtų darbo prie namelio arba taip būtų gera dar valandėlę palaigyti su Džimu, bet ką padarysi? Mamytė taip liepia, o mamytės klauso visi mandagūs vaikai. Antra vertus, Irkai malonu daryti ką nors drauge su saulute. Saulutė, prisižadusi ir prisijuokusi visą dieną padangėse, tuojau pasislėps savo namuose, ir Irka, prisibėgiojusi ištisą dieną sodne ir kieme, taip pat pasislėps savuosiuose. Ji sparčiai sparčiai kilnoja kojytes, nenorėdama pasiduoti saulei pralenkiama. Paskui ją trypsi savo baisiai kreivomis ir trumpomis kojomis Džim, jos širdingiausias prietelis ir vienintelis draugas – juodas kaip aksomas taksas ilgu, melancholingu veidu ir ausimis lig žemės. Irka pagautomis akimis žiūri į saulutės namą. Ak, jos gražumas! Visas auksinis auksitelaitis, o stogas rausvas kaip rožių žiedai, o langai violetiniai lyg žibutės. Prieš namą vartai įvairiaspalviai, spinduliuota karūna papuošti. Šviesu, linksma turi būti tame name. O Irkos namai štai tokie niūrūs ir tamsūs, ir tušti... mamytės nėra, tad pryšakinės durys užrakintos, ir Irka gauna eiti aplinkui. Pro virtuvę bruzda Liudvė, su kuria Irka turi didelio noro pasikalbėti, o Džim tuo tarpu pašmirinėti po slaptungus virtuvės kampus. Bet Liudvei reikia eiti į ledinę, į malkinę, į dešimtį kitų vietų, tad Irkai nieko daugiau nebelieka, tik eiti toliau. Ji eina per visą eilę didelių, tuščių, apmirusių kambarių, kuriuose brėkis²¹, išlindęs jau iš kampu, slenka į vidurį. Mergelės žingsnelių aidas lekia iš vieno kambario į kitą, žadindamas miegančius baldus. Jie bunda, purtos ir tiesias, tikėdamies su džiaugsminga viltim tuojau ką nors ant jų atsisėsiant, į juos atsiremsiant, šiltą, gyvą ranką ant jų padėsiant, maloniai jais pasigrožėsiant, laukdamies tuojau išgirsią linksmą pašnekesį ir juoką. Bet aidas akimirksniu tilsta – ir jie vėl sukniubę nerias į savo miegą. Tik valgomajame budriai tikčioja laikrodis, o kažkur kitame užklydęs uodas dainuoja savo aukštu diskantu.

Įėjus į erdvų vaikų kambarį su viena tiktai našlaidiška baltuojančia lovele, Irka tuojau imasi darbo. Reikia kuo greičiausiai guldyti lėles, nes vaikams nesveika gulti vėlai. Pataisius joms lovas, ji klupdo jas poteriauti. Nors jai mamytė niekadoms neliepia melstis, ji dėlto žino, kad taip reikia, ir jos lėlės meldžias kiekvieną vakarą. Pati atsiklaupus greta, ji balsu kalba maldos žodžius: „Tėve mūsų, kursai esi danguje... ir duok mums duonos... ir atleisk mūsų kaltes. Amen“.

Irka žino, kad ten yra dar daugiau žodžių, bet niekaip jų neatsimena. Liudvė dabar vis neturi laiko ją pamokyti, o mamytė, jos prašoma, sako, kad kaip ji užaugsianti ir norėsianti melstis, tai ir išmoksianti. Bet kad ji dabar nori, kaip kiti vaikai kad daro.

Tuo tarpu visai subrėško, ir kelios žvaigždutės žvilgterėjo pro langą. Irka skubiai klosto lėles ir, paėmusi Džimą, kurs jau buvo nesnaudžiąs savo pintinėje, kelia jį ant lango, o paskui pati įsilipusi

---

²¹ Brėkis – prieblanda.

sėdas greta jo.

Į padanges jau išbėgo gerokas žvaigždžių būrelis, ir priešais langą, virš seno maumedžio, jau uoliai mirkčioja Irkai jos mylimiausioji žvaigždutė. Mylimiausia dėl to, kad visados žiūri į pat Irkos langą ir kad taip linksmai linksmai kinknoja jai auksinę galvelę. Bet Irka myli ir kitas – visas visas – nuo tol laiko, kaip išgirdo nuo Liudvės, kad žvaigždelės – tai mirusieji ir nuėjusieji į dangų vaikai. Jiems ten labai labai gera. Dievulis yra jų tėvelis, o Dievulio motina – jų mamytė. Ir jie visados yra drauge – ne taip, kaip Irkos tėveliai. Ji čia su mamyte, o tėvelis toli toli Kaune. Kai jie visi buvo drauge, buvo taip linksma. Paskui ji ir mamytė atvažiavo čia. Buvo žiema, šalta. Paskui Kalėdos. Irkai mamytė parėdė eglėlę, bet buvo nelabai linksma, nes tėvelio nebuvo. Paskui tėvelis parašė pasiilgęs Irkos, ir ji važiavo į Kauną su tetule Brone. Su tėveliu matė kinematografe liūtą ir dramblių, gėrė tokio saldaus šokolado cukrainėje. Paskui tėvelis vėl atvažiavo ir atvežė Džimą... Dabar nebeatvažiuoja ir nebeatvažiuoja... Ir nei Dievulis, nei Dievulio mamytė niekad nesivažinėja su visokiais reikalais – Dievulis turi daug angelų ir siuntinėja juos, kur reikia. O Irkos mamytė vis tai šen, tai ten ir bevažiuojanti. Dabar mat tokie sunkūs laikai, reikia visiems patiems darbuotis – nebėra ką siuntinėti. Ir tie žmonės taip baisiai vagia, reikia pačiai mamytei vis saugoti ir prižiūrėti. O danguje tikriausiai niekas nevagia. Į dangų tas teeina, kas neturi nuodėmės, sako Liudvė. O vogti – nuodėmė. Irka žino: ko mamytė neleidžia daryti, tai yra nuodėmė. Danguje yra tie vaikai, kurie klausė mamytės; jie visi ten labai mandagūs ir geri. Ir kaip toms žvaigždutėms linksma danguje – jų tiek daug, tiek daug! Kad kartais išbėgs viso pažaisti į dangaus pievą, tiek jų yra, kiek gėlių toje pievoje pas malūną. Net mamytė sakosi negalinti jų suskaityti. Nebent tėvelis... Kai tėvelis atvažiuos, ji paklaus... Ak, kuomet atvažiuos tėvelis! Jau taip seniai seniai yra buvęs – kai atvežė Džimą – tuomet dar buvo pavasaris, ir juodu ėjo žibučių į mišką, o dabar jau ir obuoliai prinokę, jau ruduo. Koks tėvelis geras, kad jai atvežė Džimą! Ji taip labai myli savo tėvelį. Ji prašė, kad jis nebevažiuotų į tą Kauną, kad čia drauge gyventų. Bet tėvelis sako: „Negalima, Irka, reikalai taip liepia, nieko nepadarysi“. Fe! bjaurūs, bjaurūs tie reikalai! Irka jų nekenčia.

– Juk pas jus, danguje, nėra reikalų? – klausia ji žvaigždelių.

Žvaigždelės šypso, krato galveles ir, aukso akelėmis mirkčiodamos, kugžda:

– Nėra, Irka, nėra!

Irka, sunkiai atsiduksėjusi, lenkias prie Džimo.

– Ar matai, Džim, danguje nėra reikalų. Laimingos žvaigždutės!

Bet Džim nieko nebegirdi. Negalėdamas lydėti savo ponios į svajonių karalystę, jis nuvyko kitur – į sapnų šalį ir saldžiai miega, padėjęs ant Irkos kelių savo smailų snukutį. Tad Irka, nenorėdama vyti savo favorito iš to laimingojo krašto, švelnitelaičiai glosto jį savo mažute rankele ir vėl, atsikreipus į žvaigždes, tęsia toliau savo pasakojimus.

Dabar, mamytei su reikalais išvažiavus, jai nebėra taip ilgu, nes ji kiaurą dieną žaidžia su Džimu, o vakare kalbasi su jomis. Tik kai lytus lyja ir Dievulio mamytė neišleidžia žvaigždučių pabėgioti, – tai jai taip ilgu ilgu.

Irka merkia akis ir žiūri į savo mylimiausiąją žvaigždutę. Ir mato ilgus auksinius siūlus bedrykstant nuo žvaigždutės lig savęs pačios. Ir rodos Irkai, kad žvaigždutė tiesia jai rankeles ir meiliai ją glamonėja. Paskui taip pat ji žiūri į antrą, į trečią – ir visos ją taip myluoja ir šypso, ir kugžda. O! nulėkė viena žvaigždelė žemėn... o, ir antra! Kai žemėje kokiam vaikui labai ilgu, ir jis neturi su kuo žaisti, ir sėdi vieni vienas kambaryje, tai Dievulis leidžia kokią nors gailėstingą žvaigždę lėkti pas jį pažaisti. Ar neatlėks kuomet nors ir pas Irką? Juk ir ji tokia vieni viena. Tiesa, ji turi Džimą, be kad jis nieko nemoka kalbėti – nė vieno žodelio, o su žvaigždžių vaiku ji šnekėtų daug daug apie viską...

Už lango sudundėjo, ir Irka, nebepaisydama, kad toks ūmus sujudinimas gali pakenkti Džimo sveikatai, akimirksniu nušoko nuo lango, nukėlė favoritą ir, šaukdama: „Mamytė parvažiavo!“, lyg kamuolėlis nuriedėjo per tamsius kambarius į priemenę. Atrakino duris ir puolė įeinančiai motinai į glėbį. Pasiilgusi bučiavo jai rankas, kabinos ant kaklo, glaudės.

– Irka, meldžiamoji, ne taip smarkiai, – juokės motina. – Leisk nusivilkti.

– Kad Irka taip be galo pasiilgo mamytės.

– Ką gi beveikia mano dukra? Ar sveika, ar linksma?

– Labai labai linksma, nes mamytė parvažiavo. Aš, mamyte, ir šiandien parlėkiau namo kartu su saulute – ji į savo, aš į savo. Juk Irka mandagi, mamyte? O ar tavo reikalai buvo šiandien mandagūs?

– Ak, Irka, jie niekuomet nėra mandagūs. Vis tik įžūlūs ir nepaklusnūs.

Tad Irka ėmė guosti motiną, kad, kai ji užaugsianti, padėsianti suvaldyti visus tuos nemandagiuosius reikalus. Paskui pasakojo, ką daręs šiandien Džinai, koks jis esąs protingas ir mandagus. Čiulbėjo lyg paukštelis, ir jos raudonos lyg rožės pumpuras lūpelės nesičiaupė nė sekunde. Bet netrukus motina pertraukė ją.

– Visa tai labai puiku, Irka, bet dabar valgyk greičiau vakarienę, o paskui – gulti. Žinai, kad vaikams jau seniai laikas.

Irkos linksmos lūpelių vyšnelės ūmai ištįso žemyn.

– Mamyte, aš dar norėčiau pasikalbėti! Aš dar turiu tiek daug papasakoti!

– Jau daug papasakojai, o kas liko, pasakysi rytoj. Rytoj niekur nevažiuosiu.

Irkos tamsiose, aksominėse, panašiose į našlelių gėles akyse žybtelėjo ašaros. Bet kadangi mamytė verksmo nemėgo, tai jos neišriedėjo ant skruostelių.

Šį kartą gal ji ir nebūtų jų pastebėjusi, nes kaip tik atsidėjusi kalbėjo su šeimininke, liepdama jai tuojau patiekti skanios vakarienės. Bematant atvyksią ponas Gurskis, važinėjęs jos reikalais į apskritį.

– Su ponu Gurskiu tu dar ilgai ilgai kalbėsi, mamyte? – tarė Irka neva klausdama, neva teigdama. – O man reik eiti gulti.

– Kas tai per klausimas, Irka! Žinoma, kalbėsiu. Užaugsi, ir tu galėsi kalbėtis nors lig vidurnakčio. Valandėlę Irka tylėjo, gerdama arbatą.

– Mamyte, kuomet atvažiuos tėvelis?

– Nežinau.

– Taip seniai, taip seniai bebuvo! Gal koks šimtas metų. Turbūt reikalai neleidžia, mamyte?

– Gal reikalai...

– Mamyte, juk žvaigždutės turi sparnelius – tokius mažyčius, aukso plunksnelių? Juk kitaip kaipgi jos galėtų taip lakioti?

– Ak, Irka, kokias tu pasakas plepi! Vis tai Liudvės mokslas. Palauk, žiemai būtinai paieškosiu tau mokytojos. Imsies mokytis ir sužinosi, ar žvaigždėms yra sparnai, ar ne.

Irkos galvelėje užė dar visas spiečius minčių ir klausimų, bet nė viens jų negavo iš ten išlėkti, nes motina, greituoju mažumą užkandus, nuėjo į savo kambarį. Irka, viena pasilikusi, greit pabaigė vakarienę ir tuojau nuėjo gulti. Įėjus motiną pasakyti labanaktis, rado ją besivelkančią gražų baltą rūbą. Irkai jis labai tiko, nes pro ažūrinius įsiuvius taip gražiai giedravo mamytės rankos ir su juo mamytė panėšėjo į baltą rožę.

– Ponas Gurskis nevalgys nė skanios vakarienės, tik vis žiūrės į tave, mamyte, – tarė ji rimtai, apžiūrėjęs motiną.

– Ak, kaip tu daug šneki, tarškute! Eik greičiau gulti.

– O kai aš užaugsiu, taip pat pasisiūdinsiu tokį rūbą su įsiuviais ir kalbėsiuos su svečiais ilgai ilgai ilgai.

Pasklido dundėjimas, ir ponija Sofija skubiai ėmė baigti savo tualetą. O Irka nepuolė smarkiai jai ant kaklo labai nakčiai, kaip gebėdavo, tik pabučiavo ranką ir, paėmus žvakę, nuėjo į savo kambarį.

Čia, kaip visados, pirmų pirmiausia nusiuntė pro langą labą naktį žvaigždelėms, paskui pažiūrėjo, ar ramiai miega lėlės, pagalios pabučiavo į snukutį Džimą. Bet viskas buvo ne taip malonu, kaip visados. Irka juto, kad kažkas graužia ją krūtinėje, ir jai buvo skaudu.

Mamytė tikriausiai neateis sušukuoti jai galvelės nakčiai, nes beveik niekados neateina, viešint ponui Gurskiui. Nė Liudvė neateis, nes turi paduoti vakarienę. O Irka pati dar nemoka šukuotis... Et, dėl galvelės tai niekis, bet vienai taip liūdna.

O gal šįvakar kaip tik mamytė ims ir ateis. Tik vienai vienai minutėlei. Tegų ponas Gurskis skaniai valgo sau vakarienę per tą minutėlę, o mamytė bematant ir pareity...

Negera mamytė, negera, – skamba giliai giliai Irkos sieloje. – Kad tas ponas Gurskis nebūtų atvažiuojęs, ateitų. Kam jis atvažiuoja? Mamytė sako, kad jis geras ir padedąs tvarkyti reikalus, bet Irka jo nemyli, nemyli ir nemyli.

Įlindusi į lovelą, Irka atsiklaupė ir ėmė melstis.

– Tėve mūsų, kursai esi danguje...

Bet tolimesni žodžiai kažkodėl šį kartą niekaip nesinerė iš atminties. Tik iš sopamos širdelės gilumos išsiveržė karštas meldimas:

– Dievuli, duok, kad visi tie bjaurūs reikalai galą gautų ir kad ponas Gurskis negreit vėl atvažiuotų, ir kad tėvelis greit atvažiuotų. Žvaigždutės, paprašykit! Amen.

Bet, įsigūžinus į minkštą antklodę, Irkai vėl rados linksma. Ji ėmė mąstyti, kaip bus gera, kad žiemą atvažiuos mokytoja, ir ji pradės mokytis, ir išmoks rašyti, ir rašys laiškus tėveliui. Rašinės kasdien, ir tėvelis jai atsakinės. Ji seniai jau nori mokytis, bet mamytė vis užsiėmusi tais reikalais ir sako, kad ji dar suspėsianti.

Paskui atsiminė, kad mamytė sakės rytoj niekur nevažiuosianti. Ji paprašys, kad eitų su ja į mišką. Ir Irkos širdelė patvino tokiu džiaugsmu, kad jame paskendo visi jo vargai ir skausmai. Ji užmigo linksmi bešypsodama.

Ryto metą Irka, pavalgiusi pusryčius, nubėgo su Džimu į savo namelį sodne. Lauke buvo taip gražu, saulėta ir šilta, kad nė mąstyti nenorėjai apie kambarį. Irka betgi, pažaidusi kurį laiką, nubėgo namo, spėdama mamytę jau būsiant pabudusią ir skubėdama jai pasakyti laba diena. Kambariuose sutiko Liudvę, kaip tik benešančią pusryčius poniai į lovą, tad, žinodama motiną jau nebemiegant, šokte įšoko į jos kambarį, lyg jauna įsilaigiusi ožkelė, ir, smarkiai nubučiaavusi tebegulinčią lovoje mamytę, ėmė skambėti kaip sidabrinis varpelis.

– Mamyte, aš taip norėčiau šiandien eiti į mišką su tavim! Tokia graži diena. Ar eisi, mamyte?

– Gerai. Tuojau po pietų. Pasiimsime pintinėles, gal rasime grybų.

Irkos akys sužibo neapsakoma laime.

– Mamyte, Džim ir aš! Ak, kaip bus linksma!

Valandėlę patylėjusi, paklausė nedrąsiai:

– Mamyte, o ar ponas Gurskis šiandien neatvažiuos?

– Kodėl klausi? Turbūt ne.

– Turbūt ne. Juk vakar buvo... Ar ir šiandien vėl?

– Gražu, Irka! Jei myli mamytę, tai turi džiaugtis, ponui Gurskiui atvažiauvus. Jis toks geras mamytei, – tiek man padeda. Ir tau geras. Ar seniai džiaugeis jo skaniais saldinais?

– Et, jau seniai jų nebėra! Ir nebenoriu daugiau. Nes kai jis atvažiuoja, mamytė manęs nebemyli. Aš noriu, kad atvažiuotų tėvelis.

– Niekus plepi, Irka. Vaikų noro niekas neklauso. Kaip mamytė nori, taip ir turi būti. Jei taip vis imsi reikšti savo norus, tai iš tikro tuomet tavęs nebemylėsiu.

Irka prižadėjo būti labai mandagi ir nuvedė motiną pas savo namelį parodyti naujų įrengimų ir naktį jos darželyje pražydusių gėlių. Paskui mamytė nuėjo namo, o Irka, pasilikusi sodne, ėmė dirbti iš smilčių darželį prieš savo namelį ir kaišyti jį gėlėmis. Iš pradžios viskas ėjo puikiausiai, bet paskui Džim irgi prasimanė žaidimą: ėmė traukioti iš darželio savo ponios įdaigstytas gėles. Ponia barė jį ir norėjo jas išrauti jam iš snukučio. Jis bėgo nuo jos, ji vijos – ir buvo gainiojimos, linksmybės ir džiaugsmo be galo, be krašto. Irkos juokas ir Džimo lojimas skardeno visą sodną. Taip nardės juodu saulėje lyg žuvys vandenyje, kol Liudvė atėjusi pašaukė Irką pietų.

– Ar Irka žino, kad yra svečių? – tarė Liudvė. – Ką tik atvažiauo ponas Gurskis.

Irka nežinojo. Ūmai jos linksmumas užgeso lyg užpūsta žvakė.

„Gal mamytė neis dabar į mišką“, – dingtelėjo jai į galvą.

Ponia Sofija ir ponas Gurskis sėdėjo jau už stalo valgomajame. Padavus svečiui rankelę ir klupterėjus, Irka atsisėdo savo kėdelėje.

– Ką gi beveikia panelė Irena ir jo malonybė Džim? – paklausė ponas Gurskis, kreipdamasis į Irką.

– Aš nesu jokia panelė Irena. Aš esu sau Irka, ir gana, – atsakė Irka kažkokiu šauniu balsu.

Ponas Gurskis nusijuokė.

– Originali moteriškė užaugo tamstos duktė, ponija Sofija. Užuoat džiaugusis panele vadinama, kaip suaugusi, ji užsigauna.

– Mano duktė pradeda truputį kaprizytis, – tarė ponija Sofija, šauniai pažvelgus į Irką.

Irka nieko jau nebeatsakė per visus pietus. Pavalgiusi ir priėjusi prie motinos padėkoti, ji paklausė:

– Mamyte, ar eisim į mišką, kaip prižadėjai?

– Tai pareina nuo svečio. Paprašyk mandagiai poną Tada, gal sutiks. Eitumėm visi drauge.

– Tegu Irka gražiai mane paprašo, tai gal ir eisiu, – tarė ponas Gurskis.

Visi drauge – tai mažas džiaugsmas Irkai. Kai eis ponas Gurskis, mamytė su ja nei kalbės, nei ką pasakos, tik vis su ponu Gurskiu. Todėl, neatsakydama svečiui, ji tarė motinai:

– Mamyte, mudvi palauksim, kol svečias išvažiuos, o paskui eisim.

– Esi be galo vaišinga ir labai mandagi, Irka, – tarė paraudusi ponija Sofija. – Man labai skaudu turėti tokią dukrelę.

Irka stovėjo nuleidus akis ir nervingai suko aplink pirštelį savo mėlynos priejuostėlės galą.

– O kas bus, Irka, jei aš išvažiuodamas vešiuos kartu ir tavo mamytę? Ką?

Irka pakėlė dideles, tamsias akis, kuriose dabar lyg rasos lašai našlėlėse žibėjo ašaros ir iš kurių žiūrėjo skausmas, ir žvilgterėjo į poną Girsį.

– Tamsta neturi teisės... Tamsta – ne tėvelis...

– O-o, ponija Sofija! Dukrelė ne juokais ima tamstą tironizuoti. Atsargiai! Ne veltui taip panaši į tėvą. Aš nuo savęs patarčiau tą špacierį²² į mišką atidėti kitam kartui, o šiandien, naudojantis liusu laiku, važiuoti apžiūrėti tų ažuolų, kuriuos tamsta nori parduoti.

– Jei tik tamsta netingi, tai, žinoma, karštai aprobuoju tą projektą ir tuojau liepiu kinkyti arklį.

Tuo tarpu rasos karolėliai taip padidėjo, kad ėmė tekėti nuo našlėlių ant Irkos skruostų. Ji išbėgo iš valgomojo ir, atsisėdus ant žemos kėdelės savo kambario kertelėje, ėmė tyliai verkti, prispaudus rankeles prie kaktos lyg desperacijos²³ paimtas žmogus.

Mamytė neis į mišką. O juk prižadėjo... Išvažiuos su ponu Gurskiu ir kažin kuomet sugrįš... Bjaurus tas ponas Gurskis, bjaurų bjauriausias... Kaip tas piktasis žąsinas, kurio Irka taip bijo. Ir vakar buvo, ir šiandien, ir rytoj, ir dar rytoj, ir dar... ir visados visados... O Irka vis viena – tik su Džimu...

Tarsi atspėjęs savo mažąją poniją mąstant apie jį šią valandą ir nusijausdamas esąs vienintelė jos paguodėlė, Džim priėjęs baksterėjo ją savo smailiu snukeliu. Tai taip sugraudino Irką, kad, paėmus prietelį ant keliu, priglaudė prie jos ištikimos galvos savo veidelį ir ėmė kukčioti dar stipriau. Džim žiūrėjo į ją rimtomis, palankiomis akimis ir rodė savo šunišką užuojautą, kartkartėmis laižydamas jos šlapią skruostelį.

Valandėlę paverkus, Irkos galvelėje ėmė švytuoti linksmesnės mintys: o gal mamytė nevažiuos, gal kitaip sumanė, gal pasigailėjo jos. Ji eis sužinoti. O jei važiuos, tai ji paprašys, kad greičiau sugrįžtų ir kad leistų ją eiti į mišką su Liudve. Ir pabučiuos mamytei ranką, kad nemandagiai pasakė valgomajame. Ji rūpestingai nusišluostė veidelį ir akis ir nubėgo į valgomąjį. Bet čia nebebuvo nieko. Išgirdus pianino garsus, ji nubėgo į saloną.

Ponija Sofija sėdėjo už pianino, o šalia jos stovėjo ponas Gurskis ir pasilenkęs tartum kažką kalbėjo jai į ausį. Irkai įėjus, jis ūmai pasitraukė toliau.

– Mamyte... – pradėjo Irka bebėgdama. Bet daugiau nebeištarė nieko, pertraukta smarkaus visos paraudusios motinos šūkterėjimo:

– Kodėl Irka nežaidžia lauke? Kam čia švaistos po kambarius? Tuoju į sodną!

Kaip Irka gyva buvo, niekadoms mamytė nebuvo jai taip kalbėjus. Todėl dabar ji stovėjo vietoje lyg įbesta, stulpeliu pavirtusi, išplėtusi akis ir išsižiojusi.

Motina priėjęs pasuko ją atgal šiurkščiu judesiu ir dar stumtelėjęs tarė:

– Na, marš į sodną!

Didelės, karčios gėdos ir pykčio bangos pakilo Irkos širdelėje ir užliejo ją visą. Ji ėjo iš salono

²² Špacieris – pasivaikščiojimas.

²³ Desperacija – neviltis.

tyčiomis kuo lėčiau ir gretimame kambaryje sustojo pas langą, bemintiškai pro jį žiūrėdama. Pro atdaras duris atsklido pas ją motinos balsas.

– Iš tikro, Irka gali užaugti tokia despotė, kaip jos tėvas. Reikia jai griežtesnių priemonių.

– Ak, nors kartą visiškai, absoliučiai užmiršti to tėvo egzistenciją! – sakė pono Gurskio balsas. – Kaip tai baisu, kad tarp mudviejų vis turi stovėti būtybė, taip arti surišta su tavim ir tuo kitu. Kiek kartų pamatau tą mažąją, tiek kartų tiesiog fizinis skausmas varsto mane visą. Tu negali atjausti, mylimoji, koks baidus man toks vaizdas atminimas, kad jau esi buvus kito...

– Matau, kad mano ponas mažumą atsilikusių įsitikinimų. Prisipažink! Kas, kad esu buvus? Bet dabar tikrai tu, tikrai tu...

Irka girdėjo visą tą pašnekesį, bet žodžiai atsimušė nuo jos sąmonės kaip žirniai nuo sienos. Jos mąstymas buvo lyg paralyžiuotas. Ji stovėjo čia dėl to, kad joje pakilo noro tyčiomis daryti ne tai, ką liepė motina, ir dar dėl to, kad jutos tarsi paklydusi dideliame miške ir nežinanti, kur eiti nei ką daryti. Bet, išgirdus paskutinįjį sakinį, ji lyg pabudo.

„Kodėl mamytė sako ponui Gurskiui tu? – nustebo. – Juk jis nei mano dėdė, nei tėvelis. Ir juk dar per pietus sakė tamsta“.

Tėvelis... tėvelis... Irkos galvelėje staiga švystelėjo mintis, ir, jos varoma, ji tyliai nuėjo į savo kambarį. Dabar jos akys buvo visai sausos, nors maža širdelė verkė iš skausmo. Kažkoks užsispyrimas ir apmaudas pridėjo antspaudo prie jos ašarų šaltinio. Nebemyli jos mamytė, nebemyli... Taip baisiai sugėdino ją, tam ponui Gurskiui girdint ir matant. Išvarė kaip kokį šuniuką. O juk ji buvo mandagi, tenorėjo vien paprašyti, kad leistų į mišką su Liudve. Mamytė niekadų lig šiol taip jai nebuvo padariusi. O dabar ir valgomajame, ir salone šneka su tuo nemylimuoju, bjauriuoju ponu kažką ant jos ir ant tėvelio. Irka viso ko nesuprato, bet jaučia, kad mamytė dabar daugiau myli poną Gurskį, negu ją ir tėvelį. Todėl ji žino, ką padarysianti: ji važiuos sau pas tėvelį – pas savo mylimiausiąjį, brangiausiąjį, visame pasaulyje geriausiąjį tėvelį. Tėvelis niekadų jai taip nepadarytų; tėvelis Irką taip myli, taip myli. Ji gali važiuoti, nes turi pinigų. Ir nebijo, nes jau yra važiavęs su tetule ir viską žino, ką reikia daryti.

Irka pamatė pro langą vežėją atvažiuojant pas priėmimą su vienu arkliu pakinkytu brikeliu. Tuojau išėjo į kiemą mamytė ir ponas Gurskis ir įsėdė išvažiavo dviese.

– Mamytė neatėjo nė atsisveikinti su Irka, – virktelejo mergelės siela.

Ir tuojau vėl pakilo karti apmaudos banga.

– Tegū mamytė važinėjas su tuo ponu, tegū kalbas, tegū groja, o Irka važiuos sau pas tėvelį... Ir negaila jai mamytės, negaila...

Į kambarį įėjo Liudvė.

– Ponia liepė pasakyti Irkai, kad nesėdėtumei kambaryje, bet žaistumei sodne, – tarė.

– Tuojau eisiu...

– Sakės gal tik vakare teparvažiuosianti. Aš prosavosiu kredense, jei ko reikės, ten mane rasi.

Liudvė išėjo, o Irka ėmė skubiai rengtis į kelionę. Į stotį tebuvo du kilometrai. Kelią Irka žinojo gerai, nes daug kartų buvo juo važiavusi ir ėjusi su motina. Ji žinojo taip pat, kad tuojau išėjus ji dar suspės į traukinį, einantį į Kauną. Tad pirmą pirmiausia išėmė iš spintos gražų krepšiuoką, kurį vežė, keliaudama į Kauną pavasarį. Paskui įmurdė į jį savo gražiausią baltą jupele ir keletą labai mėgstamų margais kraštais nosinėlių. Kaip gaila, kad negalima pasiimti visų lėlių! Irka nusimano tiek daiktų nepanešianti, be to, krepšelyje labai nedaug tėra vietos. Tad, valandėlę pasvyravus, ji renkas mažiausiąją, labiausiai jos globos reikalingą lėlę, neužmiršdama įkišti kartu ir jos rūbelių. Ant lango stovi graži geltona kriaušė, kurią Irka vakar rado sodne ir ketino atiduoti mamytei.

– Bus tėveliui lauktuvių, – sako Irka ir kiša kriaušę.

Kriaušę priminė turint dar kelis gautus nuo motinos saldinius. Ir saldainiai eina į krepšelį – tėveliui.

Sukrovus daiktus, reikėjo apsirėdyti. Gera būtų apsilikus kitą, gražesnę jupele, bet kad Irka pati nemoka jos užsegti užpakalyje, o Liudvės prašyti negalima, nes ji neleis Irkos vienos važiuoti. Na, užteks ir tos pačios, dar nėra labai nešvari. Irka maunas savo skrybėlę su raudona kokarda, velkas

vasarinį apsiaustėlį. Į kišenę dedas gražią geltoną piniginę, tėvelio dovanotą, kurioje raudonuoja dešimtis naujitelaičių litinių, ima krepšelį ir, pavadinus Džimą, išeina iš namų atsargiai, kad niekas jos nepamatytų.

Eidama mąsto Irka, kas bus, kai mamytė, parvažiavusi šįvakar, jos neberas. Irka nebeišbėgs atidaryti durų ir nebesutiks mamytės. Liudvė pasakys, kad Irkos niekur nesą – nei sodne, nei kieme, nei kambariuose. Mamytė manys, kad ji viena su Džimu nuėjo į mišką ir ten suėdė juodu vilkas kaip Raudonąją Kepuraitę. O ji su tuo tarpu sėdės ant tėvelio kelių. Mamytė nerimaus, gailės Irkos, ieškos... o gal ir verks... Gerai, gerai! Kam Irkos nebemyli! Kam vis su tuo bjauriuoju ponu Gurskiu!

Stotyje daug žmonių. Irkai rados baugu, ir jos širdelė plasnoja kaip sugautas paukštėlis. Tačiau, susitelkus visas savo jėgas, ji drąsiai stojas užpakalyje kelių žmonių, dar tebestovinčių prie kasos. Ji gerai atsimena, kaip dariusi, važiuodama į Kauną su tetule, kuri leido ją pačią nusipirkti bilietą, ir, priėjusi prie langelio, deda pinigus, o paskui, pamačius už jo pažįstamą stoties viršininką, mandagiai klupterėjus, sako balsingai:

– Prašau į Kauną pusę bilieto antros klasės.

Viršininkas pažiūrėjo, šypterėjo ir padavė bilietą. Irka įsikišo jį kartu su likusiais pinigais į kišenėlę ir, paėmus ant rankų Džimą, kad nepaklystų, eina į peroną. O traukinys jau beatbėgęs. Irkos širdelė nesiliauja smarkiai plakusi. Ji ieško akimis antros klasė vagono ir radus eina prie durų. Bet durys uždaros, nieks į jį nesisėda, ir Irkai rodos, kad traukinys nueis sau, o ji pasiliks. Bet tą pačią valandėlę durys verias, ir iš vagono lipa kažkoks ponas.

Irka krūptelėjus prašo jį nedaryti durų, o ponas toks geras, dar padeda jai įlipti ir paduoda jai Džimą.

Vagono skyriuje tikrai vienas ponas knarkia, išsitiesęs ant suolo. Irka sėdas ant antrojo, pasodinus šalia Džimą, ir tuojau pat jaučias bevažiuojanti.

– Mamyte! mamyte! – pravirko jos siela.

Bet tuojau pat šalia mamytės atsistojęs juodas šešėlis užtemdė ją, ir viskas Irkoje ėmė šaukti:

– Mamytė nebemyli manęs, nebemyli!

Ir rodos jai, kad traukinio tekiniai besisukdami vis dainuoja:

– Mamytė nebemyli Irkos, nebemyli!

O paskui:

– Pas tėvelį! pas tėvelį! pas tėvelį!

Irka ima žiūrėti pro langą ir savo įspūdžius tyliai pasakoja pati sau. Šit žmogus važiuoja keliu, o paskui jį – koks gražus kumeliukas. Turbūt žmogus buvo turguje ir pirkto vaikams gražių lauktuvių. Tai džiaugsis jie, savo tėvelio sulaukę! Šit mergelė – tokia pat, kaip ji – gano avis. Ir Irka norėtų ganyti tokias meilias avelas. Tik žąsino ji bijo. Šit vaikų būrelis sėdi ant vejės pas trobelę... Kaip jiems gera, kad jų tiek daug! Ir jų mamytė tikriausiai gyvena drauge toje trobelėje... Be galo viskas įdomu ir gražu. Irka tarias tevažiuojanti kokią minutę, o traukinys jau besustojęs stotyje. Ji žino, kad dar bus trys stotys, o paskui jau tėvelis. Tikrai dabar dingtelėjo jai į galvą, kad tėvelis baisiai nustebęs, pamatęs ją atvažiavus vieną pačią. Gal supyks? Juk vaikai vieni nevažinėja. Ne, to Irka nebijo – tėvelis niekad os dar nebuvo ant jos supykęs. Tėvelis ją labai labai myli. Ji pasakys, kad negali būti pas mamytę, nes mamytė jos nebemyli. O paskui ji tiek prašys prašys tėvelį, kad kartu su ja važiuotų pas mamytę ir kad vėl visi būtų drauge. Tėvelis padės mamytei nudirbti visus reikalus, ir pono Gurskio nebereikės.

Irka tiki, kad tikrai, tikriausiai taip bus, ir jai randas linksma.

Į vagoną įėjo kažkokia ponia ir ėmė kalbinti Irką.

– Kur važiuoji, mažyte?

– Aš važiuoju pas tėvelį į Kauną.

– Su kuo gi važiuoji? Su tėveliu?

– Ne. Aš su Džimu.

– Gerai, tu su Džimu, bet kas su tavim? – nusijuokė ponia.

– Niekas. Aš tik viena su Džimu.

– Kaip? Viena? Tokia maža?

– Aš ne tokia maža. Aš jau einu septintus metus.

– Tiesa, esi didelis asmuo. Bet vis dėlto kas tave taip išleido?

Irka nieko neatsako ir vėl ima žiūrėti pro langą. Ji bijo, kad ponios, paėmus ją, nesugrąžintų namo. Valandėlę patylėjus, ponios taria:

– Žinai, vaikeliai, verčiau pasisodink savo Džimą ant kelių. Ateis konduktorius tikrinti bilietų ir pyks, radęs šunį ant kanapėlių.

Irka tuojau taip daro. Netrukus iš tikro įeina konduktorius. Pažiūrėjęs Irkos bilietą, klausia:

– O šuniukui bilietą turit?

– Aš nežinojau, kad reikia... aš būčiau pirkus, – sako Irka labai išsigandusi. Jos širdelė vėl laksto krūtinėje lyg žvirbliukas, uždarytas narvelyje.

– Žinoma, kad reikia. Tai kas dabar bus?

Irkos akys ūmai randas sklidinios ašarų. Jai rodos, kad konduktorius tuojau, pagrobęs Džimą, mes jį pro langą, nes jis važiuoja be bilieto. Ji stipriai spaudžia prie savęs šunelį, tvirtai pasiryžusi jo neduoti. Tegu kartu meta ir ją.

– Prašau nemesti pro langą mano Džimo! – taria ji virpančiomis lūpelėmis, pakėlus savo dideles ašarotas akis ir maldingai žiūrėdama į konduktorių. – Aš dar turiu pinigų... aš galiu užmokėti už bilietą.

– Veizėkit, ir pinigų beturinti! Na, jeigu jau tas Džimas toks brangus, tai šį kartą jam dovanosiu. Bet daugiau tenedrįsta keliauti be bilieto, – juokdamasis sako konduktorius ir eina toliau.

Paskui ponios vaišina Irką skaniu pyragaičiu, kuriuo ji sąžiningai dalijasi su Džimu.

Irka, matydama poniją esant labai gerą, pradeda su ja kalbėtis.

– Ar tamsta turi dukrele?

– Ir net ne vieną, bet tris, ir dar vieną berniuką.

– Ak, kaip gera! Kaip jiems linksma tokiame būryje! – gėris Irka. – O su kuo jie paliko namie?

– Su tėveliu.

– Ir tėvelis yra drauge?

– Žinoma.

Irka klausinėja dar, kuo vardu vaikai, kokių turi žaislų, ką daro. Ponia į viską maloniai jai atsako. Bet ir pati ponios yra smalsi ir, matyt, norėtų sužinoti, kas čia yra, kad Irka keliauja viena. Tačiau ji nieko negali iškvosti. Mergelė ūmai randas čia gudri ir tiek tesako, kad ji jau esanti važiuojanti į Kauną, kad mokanti važiuoti traukiniu, kad mamytė esanti labai užsiėmusi reikalais ir kad netrukus ji grįšianti namo kartu su tėveliu.

O Irkos sielė tuo tarpu dejuoja:

– Ir tiek vaikų, ir tėvelis drauge... o Irka viena, ir tėvelis toli, ir mamytė jos nebemyli!

Galop Irkai nusibosta besėdinti ir ji ima bėginėti nuo vieno lango pas kitą, o pastebėjus ant ponios rankos laikrodėlį, ima tolydžio klausinėti, už kiek minučių ji pamatysianti tėvelį. Gavus atsakymą, bėga pas langą niūniuodama:

– Už 40 minučių pamatysiu tėvelį! Už 40 minučių pamatysiu tėvelį!

Praslinkus kelioms minutėms, vėl klausia. Juo minučių eina mažyn, juo didyn eina jos nekantrumas.

Poniai paklausus, kaip ji nuvyksianti iš stoties pas tėvelį, Irka atsako padarysianti kaip tetulė: pašauksianti vežėją, įsėsianti į briką, įkelsianti Džimą ir paprašysianti važiuoti į Kęstučio gatvę. O nuvažiavus užmokėsianti vežėjui, nes dar turinti daug pinigų. Bet ponios sakosi pati važiuosianti kaip tik pro tą namą ir nuvesianti Irką. Irka rimtai, kaip ir pritinka savarankiškai keliaujančiai moteriškai, atsako:

Aš mokėčiau ir pati. Bet jei tamsta tokia maloni, labai ačiū.

Išlipus Kaune, Irka dairosi į visas puses, bene pamatys žmonių minioje savo tėvelį. Bet jo nėra. Važiuodama gatve, ji, pamačius iš tolo kiekvieną augalotą poną, šokinėja aukštyn ir sako sujudinta:

– O, ar tik ne tėvelis eina!

Bet, privažiavus arčiau, mato, kad apsiriko.

Ji iš tolo pamato tėvelio gyvenamąjį namą ir iš to džiaugsmo taip ima sukintėti po briką, jog ponija gauna laikyti ją už rankos, bijodama, kad neiškristų. Vežėjui sustojus, ji traukia iš kišenės savo piniginę jam užmokėti. Bet, poniai neleidus, greituoju atsisveikina su ja, žaibu šoka iš briko kartu su Džimu ir tekina bėga į namą. Spaudžia varpelį ir vos tepastovi vietoje. Ištisi metai praslinko nuo paspaudimo lig tos valandos, kada Irka išgirdo gilumoje žingsnius, kada griežterėjo raktas, žvangterėjo grandinė ir galų gale atsivėrė negailestingos durys. Puola pro jas Irka ir, nepaisydama nustebusios tarnaitės, lyg paleista iš saidoko²⁴ strėla, lekia tiesiai į tėvelio kabinetą, kur jis dažniausiai sėdėdavo besidarbuodamas už rašomojo stalo. Ištistos rankelės jau pasirengusios apkabinti tėvelį, šypsančios lūpelės šaukia:

– Tėvel, aš atva...

Tolimesni žodžiai miršta ūmai jos burnelėje. Ištistos rankelės krinta žemyn.

Krėsle, pas rašomąjį stalą, sėdi ne tėvelis, bet kažkokia nepažįstama jauna ponija.

– Kame tėvelis? Aš atvažiavau pas tėvelį!

Išplėtos Irkos akys išsigandusios žiūri į nepažįstamąją.

– Kas tokia esi? Iš kur atsiradai? – klausia toji, irgi nustebusi.

– Aš esu Irka. Aš atvažiavau pas tėvelį...

– Išsiųsta motinos tėvui ant sprando? Ką čia dirbsi? Tėvui nėra laiko suostis²⁵ su tavim.

Balsas skamba žiauriai, o akys žiūri į Irką kaip plieninės.

Kas yra ta svetimoji ponija, sėdinti sau tėvelio fotelyje, kuriame vienas tėvelis tesėdėdavo ir kartais, seniai, mamytė? Kodėl ji taip baisiai žiūri į Irką ir taip pikta kalba?

Irka negali atsakyti sau į tuos klausimus, tik rodos jai, kad ją kažkas įstūmė į gilią duobę, kurioje tamsu ir baisu, ir ėmė geležiniais nagais draskyti jos širdelę. Ir ji išsiveržia balsingu, smarkiu verksmu, koku dar niekuomet nebuvo verkusi. Ji žengia kelis žingsnius pas otomaną ir ten susirietus verkia ir verkia, kratoma kūkčiojimų. Jos gražusis krepšelis iškrito iš rankos, skrybėlė su raudona kokarda nusmuko ant ausies.

Išsigandęs Džim prieina ir, padėjęs pryšakines kojeles ant otomano, laižo savo nelaimingosios ponios šlapią veidelį.

Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 2: *Apsakymai, dramos kūriniai, straipsniai*, parengė Gediminas Mikelaitytis, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 22–28, 56–79, 134–147, 405–424, 763–764, 777–778, 781, 791 psl.

²⁴ Saidokas – strėlių ar akmenų svaidomasis lankas; strėlinė.

²⁵ Suosti – gaišti.